

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ**

**ΣΕ ΕΛΑΣΣΟΝΑ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ
ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ**

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του, στις 18 Απριλίου 2018, με την εξής σύνθεση: Ανδρονίκη Θεοδοκάτου, Πρόεδρος, Ιωάννης Σαρμάς και Αγγελική Μαυρουδή, Αντιπρόεδροι, Γεώργιος Βοΐλης, Μαρία Αθανασοπούλου, Ευαγγελία - Ελισάβετ Κουλουμπίνη, Σταμάτιος Πουλής, Δημήτριος Πέππας, Αγγελική Μυλωνά, Στυλιανός Λεντιδάκης, Βιργινία Σκεύη, Βασιλική Σοφιανού, Δέσποινα Τζούμα, Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου, Κωνσταντίνος Παραθύρας, Αργυρώ Μαυρομάτη, Κωνσταντίνος Κρέπης και Γεωργία Παπαναγοπούλου, Σύμβουλοι. Επίσης μετείχαν οι Σύμβουλοι Βασιλική Προβίδη, Ασημίνα Σακελλαρίου, Ευαγγελία Σεραφή, Ειρήνη Κατσικέρη και Νεκταρία Δουλιανάκη, ως αναπληρωματικά μέλη. Γραμματέας η Ελένη Αυγουστόγλου.

Γενικός Επίτροπος Επικρατείας: Αντώνιος Νικητάκης, Επίτροπος Επικρατείας, κωλυομένης της Γενικής Επιτροπής της Επικρατείας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Χρυσούλας Καραμαδούκη.

Για να δικάσει την από 23.6.2016 (αριθμ. κατάθ. 1266/2016) αίτηση της ανώνυμης εταιρείας με την επωνυμία «...», που εδρεύει στο ..., νομίμως εκπροσωπούμενης, η οποία παρέστη διά του πληρεξουσίου της δικηγόρου Ανδρέα Πάτση (Α.Μ./Δ.Σ.Α. 15979).

Κατά του Ελληνικού Δημοσίου, το οποίο εκπροσωπεί ο Υπουργός Οικονομικών, που παραστάθηκε διά του Νομικού Συμβούλου του Κράτους Νικολάου Καραγιώργη.

Με την κρινόμενη αίτηση και για τους λόγους που αναφέρονται σ' αυτήν ζητείται η αναίρεση της 444/2016 απόφασης του Ι Τμήματος, με την οποία απορρίφθηκε έφεση της αναιρεσείουσας κατά της ... απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης του Υφυπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας.

Κατά τη συζήτηση που ακολούθησε το Δικαστήριο άκουσε:

Τον πληρεξούσιο δικηγόρο της αναιρεσείουσας, ο οποίος ζήτησε την παραδοχή της αίτησης αναίρεσης.

Τον Νομικό Σύμβουλο του Κράτους, για το αναιρεσίβλητο Ελληνικό

Δημόσιο, ο οποίος ζήτησε την απόρριψη της αίτησης.

Τον Επίτροπο της Επικρατείας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ο οποίος με την από 18.4.2018 έγγραφη γνώμη του πρότεινε την απόρριψη της αίτησης.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το Δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη στις 15.1.2020 και, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 295 παρ. 2 του ν. 4700/2020, σε διαδικτυακή τηλεδιάσκεψη στις 28.1.2022, με τη συμμετοχή κατά την τελική διάσκεψη κατά την οποία λήφθηκε η παρούσα απόφαση των τακτικών μελών που έλαβαν μέρος στη συζήτηση της υπόθεσης, εκτός από την Πρόεδρο Ανδρονίκη Θεοτοκάτου, που αποχώρησε από την υπηρεσία αυτοδικαίως λόγω λήξης της θητείας της ως Προέδρου, τον Σύμβουλο Στυλιανό Λεντιδάκη, που αποχώρησε από την υπηρεσία λόγω συνταξιοδότησης και τους Συμβούλους Γεώργιο Βοΐλη, Δέσποινα Τζούμα και Γεωργία Παπαναγοπούλου, που είχαν κώλυμα (άρθρο 293 παρ. 3 του ν. 4700/2020).

Άκουσε την εισήγηση της Συμβούλου Ευφροσύνης Παπαθεοδώρου και αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα

Σκέφθηκε κατά τον νόμο

Αντικείμενο της δίκης και παραδεκτό της αιτήσεως

1. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση 444/2016 του Ι Τμήματος απορρίφθηκε έφεση της ήδη αναιρεσείουσας κατά της 3411/Α.Πλ.3704/3.8.2010 απόφασης δημοσιονομικής διόρθωσης του Υφυπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας. Με την τελευταία αυτή απόφαση επιβλήθηκε δημοσιονομική διόρθωση σε βάρος της εταιρείας «...» και ήδη «...» (βλ. την από 4.6.2006 ανακοίνωση καταχώρισης του Νομάρχη Γρεβενών στο Μητρώο Ανωνύμων Εταιρειών της τροποποίησης της επωνυμίας της ως άνω εταιρείας, ΦΕΚ τ. ΑΕ και ΕΠΕ ...), ποσού 82.500 ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί κατά ποσοστό 75% σε πόρους του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και κατά 25% σε εθνικούς πόρους, μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ), στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου 19: «...» της Πράξης με τίτλο «Ενίσχυση ΜΜΕ της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας στον τομέα του Τουρισμού Β΄ Προκήρυξη», που έχει ενταχθεί στο Μέτρο 4.2. του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2000-2006.

2. Για την άσκηση της υπό κρίση αίτησης έχει καταβληθεί το νόμιμο παράβολο (βλ. το έντυπο ηλεκτρονικού παραβόλου του Δημοσίου, με κωδικό 202715289958 0619 0087).

3. Η κρινόμενη αίτηση, όπως οι λόγοι αυτής αναπτύσσονται με το από 23.4.2018 παραδεκτώς κατατεθέν υπόμνημα, έχει ασκηθεί εμπροθέσμως και νομοτύπως. Πρέπει, επομένως, να γίνει τυπικώς δεκτή και να ερευνηθεί περαιτέρω κατά το βάσιμο των λόγων της.

Το πραγματικό της υπόθεσης

4. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του το Ι Τμήμα δέχθηκε, κατά την αναιρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του, τα ακόλουθα που εκτίθενται στις σκέψεις 5 έως και 16.

5. Με την ... απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας εντάχθηκε η Πράξη με τίτλο «Ενίσχυση ΜΜΕ της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας στον τομέα του Τουρισμού Β' Προκήρυξη» στο Μέτρο 4.2. «Στήριξη-Ενίσχυση μικρομεσαίων και πολύ μικρών επιχειρήσεων και προώθηση τοπικών προϊόντων» του Επιχειρησιακού Προγράμματος της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας 2000-2006, με τελικό δικαιούχο τη Διεύθυνση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, που διέπεται από το καθεστώς των Κανονισμών 1260/1999 και 70/2001.

6. Στο πλαίσιο αυτό, η επιχείρηση «...» υπέβαλε στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (Διεύθυνση Σχεδιασμού και Ανάπτυξης) την από 10.5.2004 αίτηση, διά της οποίας ζήτησε την υπαγωγή της επένδυσης, με αντικείμενο την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό ξενοδοχειακής μονάδας στον Δήμο Γρεβενών, στην ως άνω Πράξη.

7. Περαιτέρω και κατόπιν της από 26.1.2005 θετικής γνωμοδότησης της Επιτροπής του άρθρου 8 του ν. 2601/1998, με την ... απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας εγκρίθηκε η υπαγωγή στο καθεστώς ενισχύσεων για μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) και στη θεματική ενότητα «Τουρισμός» της επένδυσης της ως άνω εταιρείας (Υποέργο 19) για την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό της ξενοδοχειακής της μονάδας, που φέρει την ονομασία «...», συνολικού προϋπολογισμού 201.900 ευρώ, ενώ η συνολική ενίσχυση θα ανερχόταν στο ποσό των 90.000 ευρώ. Ως ημερομηνία έναρξης της επιλεξιμότητας των δαπανών ορίστηκε η 10.5.2004, ενώ η προθεσμία ολοκλήρωσής της ορίστηκε σε 18 μήνες από την ημερομηνία ένταξης της επένδυσης.

8. Το φυσικό αντικείμενο της επένδυσης περιελάμβανε την κατασκευή, βελτίωση και διαμόρφωση των κτιριακών εγκαταστάσεων υφιστάμενου ξενοδοχείου (καθαιρέσεις, οπλισμένα σκυροδέματα, τοιχοποιίες, επιστρώσεις, κουφώματα, ηλεκτρολογική εγκατάσταση, δίκτυο ύδρευσης, αποχέτευσης), την προμήθεια ξενοδοχειακού εξοπλισμού

(τηλεπικοινωνιακός εξοπλισμός, επίπλωση κ.λπ.) και σύστημα εξοικονόμησης ενέργειας (ηλιακοί θερμοσίφωνες). Σύμφωνα δε, με το Τεχνικό Δελτίο του Υποέργου, με την ολοκλήρωση του έργου θα δημιουργούνταν τρεις νέες θέσεις εργασίας, ενώ αν συνυπολογίζονταν και οι υφιστάμενες, ο συνολικός αριθμός των θέσεων εργασίας θα ανερχόταν σε δεκατέσσερις.

9. Ακολούθως, κατόπιν της από 20.9.2006 αίτησης της εν λόγω εταιρείας εκδόθηκε η ΑΠ ... απόφαση, με την οποία τροποποιήθηκε η ως άνω 529/27.1.2005 απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας, όσον αφορά στη μετοχική σύνθεση της ενισχυόμενης επιχείρησης, η οποία διαμορφώθηκε ως ακολούθως: ... με ποσοστό συμμετοχής 50% και ... με ποσοστό συμμετοχής επίσης 50%.

10. Εξ άλλου, με την 60654/2797/8.6.2006 απόφαση ολοκλήρωσης διαπιστώθηκε ότι υλοποιήθηκε το εγκεκριμένο φυσικό αντικείμενο εντός της επιλέξιμης περιόδου και ότι δημιουργήθηκαν τρεις νέες θέσεις εργασίας.

11. Εν συνεχεία, κατόπιν ελέγχου που διενεργήθηκε στις 29.10.2009 από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (ΠΕΠ) Δυτικής Μακεδονίας στην έδρα της ενισχυόμενης επιχείρησης, όσον αφορά στο ανωτέρω Υποέργο 19, η ελεγκτική ομάδα συνέταξε την από 5.11.2009 έκθεση ελέγχου, με την οποία προτάθηκε η ανάκτηση από τον τελικό αποδέκτη, την εταιρεία «...», του συνολικού ποσού της δημόσιας επιχορήγησης, ύψους 90.000 ευρώ. Το ποσό αυτό θεωρήθηκε ως μη επιλέξιμο διότι από τον έλεγχο των βιβλίων και αδειών λειτουργίας που αφορούσαν στην επιχορηγούμενη ξενοδοχειακή μονάδα «...» διαπιστώθηκε ότι, στις 9.11.2006, αυτή μεταβιβάστηκε από την ήδη αναιρεσείουσα εταιρεία «...» (ήδη «...») στην εταιρεία περιορισμένης ευθύνης «...» και επομένως δεν τηρήθηκε η υποχρέωση για τη μη μεταβίβαση πάγιων περιουσιακών στοιχείων της επιχορηγηθείσας επιχείρησης για χρονικό διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης, κατά παράβαση της παραγράφου 7 του άρθρου 7 της ως άνω ... απόφασης υπαγωγής της επένδυσης στις κρατικές ενισχύσεις για ΜΜΕ (το οποίο εμπεριέχει πανομοιότυπο κανόνα με την παράγραφο 5 του άρθρου 18 της 192249/ΕΥΣ 4057/2002 κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Ανάπτυξης).

12. Ειδικότερα, όπως έγινε δεκτό με την ανωτέρω έκθεση ελέγχου, η απόφαση της Διεύθυνσης Σχεδιασμού και Ανάπτυξης περί ολοκλήρωσης της επένδυσης από την εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα εκδόθηκε στις 8.6.2006 και, ως εκ τούτου, η τελευταία είχε την υποχρέωση να μη μεταβιβάσει τα πάγια στοιχεία της έως τις 8.6.2011. Ωστόσο, στις

9.11.2006 μεταβίβασε την επιχορηγούμενη ξενοδοχειακή μονάδα «...» με το ... συμβόλαιο αγοραπωλησίας της συμβολαιογράφου ... στην εταιρεία «...».

13. Η ως άνω έκθεση ελέγχου κοινοποιήθηκε στην εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα προκειμένου να διατυπώσει τις τυχόν αντιρρήσεις της. Η τελευταία υπέβαλε τις από 14.1.2010 αντιρρήσεις, οι οποίες απορρίφθηκαν με την ... απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας.

14. Στο ... εισηγητικό σημείωμα του Προϊσταμένου της Ειδικής Υπηρεσίας Αρχής Πληρωμής της Γενικής Γραμματείας Επενδύσεων και Ανάπτυξης προς τον Υφυπουργό Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας μνημονεύεται ότι με το ... απαντητικό έγγραφο της Περιφέρειας στο ... αίτημα της εκκαλούσας και ήδη αναιρεσείουσας για την αλλαγή του τελικού δικαιούχου του επενδυτικού προγράμματος, ώστε νέος φορέας που θα αναλάμβανε το επενδυτικό πρόγραμμα να καθίστατο η υπό σύσταση επιχείρηση «...», γνωστοποιήθηκε σε αυτήν ότι υφίστατο υποχρέωση διατήρησης των πάγιων στοιχείων μέχρι τις 8.6.2011.

15. Επίσης, με το ίδιο σημείωμα προτάθηκε η αναλογική επιστροφή του ποσού της δημόσιας επιχορήγησης, δηλαδή η αναζήτηση, ως αχρεωστήτως καταβληθέντος, ποσού 82.500 ευρώ, καθώς από το ποσό της συνολικής επιχορήγησης των 90.000 ευρώ που εισέπραξε η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα έπρεπε να αφαιρεθεί το ποσό που αντιστοιχούσε στο χρονικό διάστημα των 5 μηνών κατά το οποίο η εκκαλούσα λειτούργησε την ξενοδοχειακή μονάδα τηρώντας την υποχρέωση για διατήρηση των πάγιων περιουσιακών της στοιχείων (90.000 ευρώ/60 μήνες = 1.500 ευρώ X 55 μήνες = 82.500 ευρώ).

16. Ακολούθως, αφού ελήφθη υπ' όψιν το ως άνω εισηγητικό σημείωμα και η προεκτεθείσα έκθεση αποτελεσμάτων ελέγχου, εκδόθηκε η ... απόφαση του Υφυπουργού Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, με την οποία επιβλήθηκε δημοσιονομική διόρθωση σε βάρος της ήδη αναιρεσείουσας εταιρείας, ύψους 82.500 ευρώ, με την αιτιολογία ότι παραβιάστηκε το άρθρο 18 της προεκτεθείσας 192249/ΕΥΣ 4057/2002 κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Ανάπτυξης.

Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

17. Με την προσβαλλόμενη απόφασή του, το Τμήμα έκρινε ότι νομίμως επιβλήθηκε η ανωτέρω δημοσιονομική διόρθωση-ανάκτηση του ως άνω αναλογούντος ποσού της δημόσιας επιχορήγησης στην εκκαλούσα και

ήδη αναιρεσεΐουσα, δικαιούχο της επίμαχης συγχρηματοδοτούμενης επένδυσης, αφού αυτή δεν τήρησε την υποχρέωση περί μη μεταβίβασης των πάγιων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης για χρονικό διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης, κατά παράβαση των διατάξεων της παραγράφου 4 του άρθρου 30 του Κανονισμού 1260/1999, της παραγράφου 5 του άρθρου 18 της κοινής υπουργικής απόφασης (ΚΥΑ) 192249/ΕΥΣ 4057/2002 καθώς και των όρων της παραγράφου 7 του άρθρου 7 της ως άνω 529/27.1.2005 απόφασης υπαγωγής της επένδυσης στην οικεία Πράξη.

18. Ειδικότερα, το Τμήμα απέρριψε τον πρώτο λόγο έφεσης με τον οποίο η τότε εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεΐουσα προέβαλλε ότι η μεταβίβαση της ξενοδοχειακής μονάδας «...» στην εταιρεία «...» συντελέστηκε στο πλαίσιο διάσπασης της ίδιας, με πώληση της εν λόγω μονάδας σε εταιρεία συμφερόντων του ενός εκ των δύο μετόχων της και ταυτόχρονη μεταβίβαση από αυτόν των μετοχών που κατείχε στον νέο μέτοχο, ήταν δε αναγκαία για την οικονομική βιωσιμότητα της επιχείρησης, ως εκ της αδυναμίας λήψης αποφάσεων από τη Γενική της Συνέλευση, καθόσον τα δύο μέλη αυτής, που μετείχαν κατά 50% στο εταιρικό της κεφάλαιο, δεν συναινούσαν επί της διαχείρισης των εταιρικών υποθέσεων. Συγκεκριμένα, το Τμήμα δέχθηκε ότι ο ισχυρισμός αυτός και αληθής υποτιθέμενος, ανάγεται στις εσωτερικές σχέσεις των μετόχων του τελικού αποδέκτη και δεν αποτελεί νόμιμο λόγο ακύρωσης της επίδικης δημοσιονομικής διόρθωσης. Επαλλήλως δε, έκρινε ότι ακόμη και αν ο λόγος αυτός έφεσης ερμηνευόταν ως επίκληση περιστάσεων ανωτέρας βίας, ήταν απορριπτέος, διότι η αντιμετώπιση οικονομικών προβλημάτων από μία επιχείρηση εξαιτίας ασυμφωνίας των μετόχων της δεν εμπίπτει στην έννοια της ανωτέρας βίας, στην οποία εντάσσονται περιστάσεις ξένες προς τη βούληση και εκτός της σφαίρας επιρροής του ενδιαφερομένου, ασυνήθεις και απρόβλεπτες, οι συνέπειες των οποίων δεν θα μπορούσαν να αποφευχθούν όση επιμέλεια και αν είχε καταβληθεί, αλλά στην έννοια του συνήθους επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνει κάθε οικονομικός φορέας.

19. Περαιτέρω, με την προσβαλλόμενη απόφαση απορρίφθηκε και ο δεύτερος λόγος έφεσης, με τον οποίο η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσεΐουσα προέβαλλε ότι η επίμαχη μεταβίβαση της ξενοδοχειακής μονάδας «...» δεν έγινε με πρόθεση καταστρατήγησης των οικείων διατάξεων και σε κάθε περίπτωση δεν συνιστούσε παραβίαση των μακροχρόνιων υποχρεώσεων που είχε αναλάβει σύμφωνα με τα άρθρα 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, 18 παρ. 4 της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/2002 καθώς και τους όρους της 529/27.1.2005 απόφασης έγκρισης της υπαγωγής της επένδυσής της στο συγχρηματοδοτούμενο καθεστώς ενίσχυσης, καθόσον δεν απέκτησε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα. Και τούτο, διότι, κατά τους ισχυρισμούς της,

η ξενοδοχειακή μονάδα εξακολούθησε να λειτουργεί ενώ όλες οι μακροχρόνιες υποχρεώσεις της, όπως η διατήρηση των συσταθισμών στο πλαίσιο του προγράμματος θέσεων εργασίας, τηρήθηκαν από τη διάδοχο εταιρεία. Το Τμήμα απέρριψε τον λόγο αυτό ως νόμω αβάσιμο με την αιτιολογία ότι δεν απαιτείται η συνδρομή υπαιτιότητας για την επιβολή δημοσιονομικής διόρθωσης, ενώ η εκκαλούσα και ήδη αναιρεσείουσα γνώριζε σαφώς ότι είχε αναλάβει τη σχετική υποχρέωση τόσο από την απόφαση ένταξής της στην οικεία Πράξη όσο και από το ΑΠ ... απαντητικό έγγραφο της Περιφέρειας στο ... αίτημά της για μεταβολή του τελικού δικαιούχου του επενδυτικού προγράμματος. Εξ άλλου, το Τμήμα απέρριψε τους ισχυρισμούς ότι από την εν λόγω μεταβίβαση δεν απέρρευσε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα υπέρ της εκκαλούσας και ήδη αναιρεσείουσας λόγω της τήρησης όλων των ανειλημμένων υποχρεώσεων από τη διάδοχο εταιρεία, με την αιτιολογία ότι σε αρμονία προς τις διατάξεις του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, ερμηνευόμενου υπό το φως και του μεταγενέστερου άρθρου 57 παρ. 1 του Κανονισμού 1083/2006, η ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/2002, που διέπει και την απόφαση υπαγωγής της επένδυσης στην οικεία Πράξη, επιτρέπει μόνο μεταβολές στη μετοχική σύνθεση του τελικού δικαιούχου και την εκμίσθωση της επιδοτούμενης μονάδας όχι όμως και τη μεταβίβαση των πάγιων στοιχείων αυτής, χωρίς την αντικατάστασή τους με άλλα όμοια στοιχεία ισοδύναμου αποτελέσματος. Και τούτο, καθόσον μία τέτοια μεταβολή στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της ενισχυόμενης μονάδας αποτελεί άνευ ετέρου σημαντική τροποποίηση αυτής, καθιστά αδύνατο τον έλεγχο τήρησης των σχετικών υποχρεώσεων από τον διάδοχο και μη συμβαλλόμενο στο πρόγραμμα οικονομικό φορέα, αναιρεί την τήρηση των υποχρεώσεων σε σχέση με τις συνολικές θέσεις εργασίας που είχε αναλάβει η ενισχυόμενη επιχείρηση και αίρει τη δικαιολογητική βάση διατήρησης της ενίσχυσης εκ μέρους της.

Οι λόγοι αναιρέσεως

20. Με την υπό κρίση αίτηση η αναιρεσείουσα στρέφεται κατά της 444/2016 απόφασης του Ι Τμήματος, προβάλλοντας παραδεκτώς, κατ' εκτίμηση της ουσίας του δικογράφου (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1385/2021, 1824/2018, πρβλ. ΕΔΔΑ απόφ. της 14.11.2008, Φακιρίδου και Σχινά κατά Ελλάδας, σκ. 34-36), τους εξής λόγους αναιρέσεως: (α) Εσφαλμένη ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999 και του σε υλοποίηση αυτού θεσπισθέντος άρθρου 18 παρ. 5 της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/2002, εν όψει και της αρχής της αναλογικότητας, στον βαθμό που έγινε δεκτό από την αναιρεσιβαλλομένη ότι η μεταβίβαση της ενισχυόμενης μονάδας αποτελούσε αυτόματο λόγο ανάκτησης της καταβληθείσας ενίσχυσης χωρίς να ερευνηθεί εάν η επένδυση είχε πράγματι υποστεί σημαντική τροποποίηση ως προς τους όρους υλοποίησής της και

ως προς την κτήση ή μη αδικαιολόγητου πλεονεκτήματος. (β) Παράβαση ουσιώδους τύπου της διαδικασίας, υπό την ειδικότερη αιτίαση της πλημμελούς αιτιολογίας και παραβίασης των οικείων κανόνων απόδειξης, καθόσον η προσβαλλομένη απέρριψε τους λόγους έφεσης, χωρίς να εξετάσει την ουσία των σχετικών ισχυρισμών της αναιρεσείουσας, ήτοι ότι η τελευταία δεν προσπορίσθηκε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα από την επίμαχη μεταβίβαση, δοθέντος ότι αφενός η μεταβίβαση εχώρησε προς εταιρεία συμφερόντων του ενός εκ των δύο μετόχων της, κατέστη δε αναγκαία για οικονομοτεχνικούς λόγους βιωσιμότητας της επιχείρησης και αφετέρου η ίδια, εν όψει και της αυτοδίκαιης εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 479 του Αστικού Κώδικα, που αποτελούν γενικό εθνικό κανόνα διέποντα τις μεταβιβάσεις επιχειρήσεων και προβλέπουν ότι σε περίπτωση μεταβίβασης ο μεταβιβάζων φορέας εξακολουθεί να ευθύνεται για τα χρέη της μεταβιβαζόμενης επιχείρησης, σε κάθε περίπτωση διασφάλισε την τήρηση των μακροχρόνιων υποχρεώσεων από τη διάδοχο εταιρεία. (γ) Παραβίαση των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 1, 17 παρ. 1 και 25 παρ. 1 δ του Συντάγματος, που κατοχυρώνουν την επιχειρηματική ελευθερία και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία αντιστοίχως, σε συνδυασμό με την αρχή της αναλογικότητας, από τις κρίσεις εκείνες της αναιρεσιβαλλομένης ότι νομίμως επιβλήθηκε σε βάρος της δημοσιονομική διόρθωση αυτού του ύψους αν και τηρήθηκαν εκ μέρους της όλες οι αναληφθείσες μακροχρόνιες υποχρεώσεις και εκπληρώθηκε ο σκοπός της καταβληθείσας σε αυτήν ενίσχυσης.

21. Η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου πρέπει να επισημάνει στο σημείο αυτό ότι, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλομένη, η επίμαχη μεταβίβαση έλαβε χώρα εντός διαστήματος 22 περίπου μηνών από την έγκριση της υπαγωγής της επένδυσης της αναιρεσείουσας στο οικείο καθεστώς ενίσχυσης, και ότι συνεπώς εμπίπτει στο χρονικό πλαίσιο των πέντε ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης της αρμόδιας εθνικής αρχής για τη συμμετοχή του ΕΤΠΑ στη χρηματοδότηση, ανεξαρτήτως αν οι σχετικές εθνικές διατάξεις προβλέπουν τη διατήρηση της σχετικής υποχρέωσης για διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία ολοκλήρωσης της επένδυσης. Συνακόλουθα δεν συντρέχει περίπτωση εξέτασης αυτεπαγγέλτως από το Δικαστήριο τούτο λόγω αναιρέσεως σχετικού με το συμβατό της εν λόγω ρύθμισης του εθνικού δικαίου με το δίκαιο της Ένωσης.

Εγχειρόμενα ερμηνευτικά ζητήματα από τον πρώτο λόγο αναιρέσεως

22. Η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου σημειώνει τα ακόλουθα: (α) Με την απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 14.11.2013, C-388/12, «Comune di Ancona» (βλ. σκ. 22 και 23 του παραρτήματος) αντιμετωπίστηκε το ζήτημα της έννοιας του άρθρου 30 παρ.

4 του Κανονισμού 1260/1999 και της αρχής της διάρκειας σε περίπτωση παραχώρησης δημόσιας υπηρεσίας από τον τελικό δικαιούχο δημόσιο φορέα σε τρίτον επίσης δημόσιο φορέα, και όχι εκείνο της μεταβίβασης επιχείρησης, ήτοι της ολοσχερούς αποξένωσης του τελικού αποδέκτη ενίσχυσης από την κυριότητα αυτής και της πλήρους περιέλευσής της σε τρίτον ιδιώτη, ως εν προκειμένω. (β) Με την απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 8.5.2019, C-580/17, «Mittetulundusühing Järvelaev» (βλ. σκ. 24 του παραρτήματος) το Δικαστήριο προέβη στην ερμηνεία των συναφών, πλην όχι όμοιων, ρυθμίσεων του άρθρου 72 του Κανονισμού 1698/2005 επί υπόθεσης αφορώσας πάντως όχι σε μεταβίβαση αλλά σε εκμίσθωση του χρηματοδοτηθέντος εξοπλισμού, ήτοι σε συμβατική παραχώρηση όχι της κυριότητας αλλά της χρήσης και εκμετάλλευσης αυτού. (γ) Η 41η αιτιολογική σκέψη του Κανονισμού 1260/1999 αλλά και ο τίτλος καθώς και η διατύπωση του άρθρου 30 αυτού συνδέουν την επιλεξιμότητα των δράσεων με την αρχή της διάρκειας (βλ. a contrario τις διατάξεις των άρθρων 71 και 72 του Κανονισμού 1698/2005 και σκ. 19 και 20 του παραρτήματος), για την επιλεξιμότητα δε, τυγχάνουν εφαρμογής κατ' αρχήν οι σχετικοί εθνικοί κανόνες, βάσει και του Κανόνα αρ. 1 του Κανονισμού 1685/2000 (βλ. σκ. 21 του παραρτήματος). (δ) Όπως έχει κριθεί με την απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 3.9.2014, C-410/13, «Baltlanta UAB», το άρθρο 38 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999 περιέχει μη εξαντλητικό κατάλογο μέτρων που τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η οργάνωση συστημάτων διαχείρισης και ελέγχου (Κανονισμός 438/2001), για να προλαμβάνουν, εντοπίζουν και θεραπεύουν τις παρατυπίες (βλ. σκ. 38 και 39 της απόφασης), ενώ στο άρθρο 39 του Κανονισμού 1260/1999 ρητώς προβλέπεται ότι τα κράτη μέλη φέρουν κατά πρώτο λόγο την ευθύνη για τη δίωξη των παρατυπιών, ενεργώντας κατόπιν αποδείξεων για οιαδήποτε μείζονα τροποποίηση επηρεάζει, μεταξύ άλλων, και τους όρους εφαρμογής και ελέγχου μιας παρέμβασης, πραγματοποιώντας τις αναγκαίες δημοσιονομικές διορθώσεις. (ε) Στην έννοια της παρατυπίας, κατά τα άρθρα 38 παρ. 1, 39 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999, 2 του Κανονισμού 448/2001 και 1 παρ. 2 του Κανονισμού 2988/1995, εμπίπτει κάθε παραβίαση του ενωσιακού και του συνδεδόμενου με αυτό εθνικού δικαίου που, όχι απλώς έχει επιφέρει ζημία στον προϋπολογισμό της Ένωσης, αλλά και που ενδέχεται να επιφέρει τέτοια ζημία χωρίς να είναι αναγκαία για την επιβολή μέτρων ανάκτησης ή κυρώσεων (άρθρα 4 και 5 του Κανονισμού 2988/1995) η επέλευση συγκεκριμένων οικονομικών επιπτώσεων (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 1.10.2020, C-743/18, LSEZ SIA «Elme Messer Metalurgs», σκ. 67). (στ) Ο Κανονισμός 70/2001 και οι κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα, επίσης εμπεριέχουν κανόνες σχετικά με τη διάρκεια των ενισχυόμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ως όρο απαλλαγής των καθεστώτων κρατικών ενισχύσεων

από την υποχρέωση κοινοποίησης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τυχόν δε αθέτηση αυτών υποχρεώνει τα κράτη σε ανάκτηση βάσει των άρθρων 108 παρ. 3 της ΣΛΕΕ και 14 του Κανονισμού 659/1999 (βλ. σκ. 31 έως 37 του παραρτήματος). (ζ) Οι ειδικότερες ρυθμίσεις του εθνικού δικαίου, που αποτέλεσαν τη βάση για την επιβολή του καταλογισμού σε βάρος της αναιρεσείουσας, ήτοι οι όροι της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/19.8.2002, προβλέπουν απόλυτη κατ' αρχήν απαγόρευση μεταβίβασης των πάγιων στοιχείων της ενισχυόμενης μονάδας επί πενταετία από την ημερομηνία ολοκλήρωσης της επένδυσης, την οποία απαιτείται να αποδεχθεί ο υποψήφιος προς ενίσχυση οικονομικός φορέας προκειμένου να ενταχθεί η υποδομή του στο οικείο καθεστώς ενίσχυσης.

23. Η Ολομέλεια εκτιμά ότι το αναφερθέν στην προηγούμενη σκέψη νομοθετικό καθεστώς πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των άρθρων 16, 17, 52 και 53 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, σε συνδυασμό με εκείνες του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), που επιτρέπουν περιορισμούς στην επιχειρηματική ελευθερία και το δικαίωμα στην ιδιοκτησία για την επίτευξη θεμιτών δημοσίων σκοπών, πάντοτε όμως με όριο τον σεβασμό της αρχής της αναλογικότητας. Εν όψει τούτων, η Ολομέλεια κρίνει ότι εγείρονται στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναίρεσης και επιβάλλεται να διευκρινισθούν τα ακόλουθα ζητήματα ενωσιακού δικαίου: Αν, κατά την έννοια των διατάξεων i) των άρθρων 30 παρ. 1, 3 και 4 του Κανονισμού 1260/1999 και του Κανόνα άρ. 1 περ. 1.9. του Κανονισμού 1685/2000, ii) του άρθρου 4 παρ. 3 του Κανονισμού 70/2001 και iii) των άρθρων 38 και 39 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999, 4 του Κανονισμού 438/2001, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 1 παρ. 2 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, η πώληση της ενισχυθείσας επιχείρησης, με τα πάγια στοιχεία της, αποτελεί άνευ ετέρου τόσο ουσιώδη τροποποίηση των όρων πραγματοποίησης της συγχρηματοδοτηθείσας επένδυσης στην επιχείρηση αυτή, ώστε να δικαιολογείται καθ' εαυτή μία εθνική ρύθμιση, όπως αυτή της διάταξης του άρθρου 18 παρ. 5 της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/19.8.2002 (ΥΑ 9216/ΕΥΣ 916/12.2-18.2.2004), με την οποία θεσπίζεται απόλυτη για μακρό χρονικό διάστημα απαγόρευση μεταβίβασης των πάγιων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης που έχει επιχορηγηθεί, επί ποινή ολικής ή μερικής ανάκλησης της απόφασης υπαγωγής της στην ενίσχυση, και επιστροφής του συνόλου ή μέρους της καταβληθείσας δημόσιας επιχορήγησης.

Εγείρομενα ερμηνευτικά ζητήματα από τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως

24. Η Ολομέλεια παρατηρεί περαιτέρω ότι η αναιρεσείουσα επικαλείται υπέρ αυτής ως κρίσιμες τις συνθήκες υπό τις οποίες

συντελέσθηκε η επίδικη μεταβίβαση της επιχείρησής της. Ήτοι επικαλείται (α) ότι έγινε κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των εταίρων της, η δε μεταβίβαση εχώρησε από την αναιρεσείουσα ως τελικό λήπτη της ενίσχυσης προς εταιρεία συμφερόντων ενός εκ των μετόχων της με στόχο την οικονομική της βιωσιμότητα και την υλοποίηση των μακροχρόνιων υποχρεώσεών της, (β) ότι συντελέσθηκε υπό το καθεστώς των άρθρων 477 και 479 του Αστικού Κώδικα, με αντανakλαστική συνέπεια ως εκ της συνάφειας των νομίμων προϋποθέσεων εφαρμογής και υπό το καθεστώς του π.δ/τος 178/2002, με τα οποία διασφαλίζεται αντιστοίχως η διατήρηση της απεριόριστης ευθύνης του μεταβιβάζοντος για τις ενοχικές σχέσεις που αφορούν στη μεταβιβαζόμενη οικονομική μονάδα με συνευθύνη και του αποκτώντος μέχρι την αξία αυτής, καθώς και η κατ' αρχήν προστασία και διατήρηση των θέσεων εργασίας στη διάδοχη επιχείρηση (βλ. σκ. 41 έως 47 του παραρτήματος), (γ) ότι δεν μεταβλήθηκαν οι λειτουργικοί και οικονομικοί όροι υλοποίησης της Πράξης σε σχέση και με τους στόχους της ενίσχυσης σε επίπεδο γεωγραφικής επιλεξιμότητας αυτής βάσει του Κανονισμού 70/2001 και των κατευθυντήριων γραμμών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα, δοθέντος ότι διατηρήθηκαν τόσο ο σκοπός της επιχείρησης ως ξενοδοχειακής μονάδας, όσο και οι θέσεις εργασίας που αντιστοιχούσαν σ' αυτήν.

25. Η Ολομέλεια εκτιμά ότι την εκτεθείσα στην προηγούμενη σκέψη επιχειρηματολογία της αναιρεσείουσας οφείλει να εξετάσει υπό το πρίσμα των άρθρων 16, 17, 52 και 53 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, σε συνδυασμό με εκείνες του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, κατά τα ανωτέρω (βλ. σκ. 23 της παρούσας). Εν όψει τούτων, κρίνει ότι εγείρονται στο πλαίσιο του δεύτερου λόγου αναίρεσης και επιβάλλεται να διευκρινισθούν τα ακόλουθα ζητήματα ενωσιακού δικαίου: Αν έχουν οι διατάξεις i) του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, ii) του άρθρου 4 παρ. 3 του Κανονισμού 70/2001 και 4.12. των κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα για την αρχή της διάρκειας των ενισχυόμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, iii) των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 1 παρ. 2, 2 και 4 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, την έννοια ότι δεν επιφέρει σημαντική τροποποίηση στην πράξη συγχρηματοδότησης ούτε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε κάποιον εκ των συμβαλλομένων, και ως εκ τούτου δεν αποτελεί παρατυπία ούτε στοιχειοθετεί λόγο ανάκτησης της ενίσχυσης, η πώληση των πάγιων στοιχείων και της ίδιας της ενισχυόμενης επιχείρησης, που συντελείται στο πλαίσιο εσωτερικής εταιρικής συμφωνίας των μετόχων της για τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς της, εφόσον δεν μεταβάλλονται οι όροι υλοποίησης της επένδυσης και η μεταβίβαση χωρεί υπό νομικό καθεστώς, στο πλαίσιο του οποίου μεταβιβάζων και αποκτών

ευθύνονται εις ολόκληρον για τα χρέη και τις υφιστάμενες κατά τον χρόνο της μεταβίβασης ενοχές.

Εγχειρόμενα ερμηνευτικά ζητήματα από τον τρίτο λόγο αναιρέσεως

26. Η Ολομέλεια σημειώνει τέλος ότι στην κρινόμενη υπόθεση συντρέχουν οι ακόλουθες περιστάσεις: (i) Οι σχετικές με την υπόθεση διατάξεις του Κανονισμού 1260/1999 περιέχουν αόριστες και ασαφείς νομικές έννοιες όπως «σοβαρή τροποποίηση» και «αδικοιολόγητο πλεονέκτημα» οι οποίες ερμηνεύθηκαν το πρώτον μόλις το έτος 2013 με την απόφαση του Δικαστηρίου της Ένωσης της 14.11.2013, C-388/12, «Comune di Ancona» και εν συνεχεία στο πλαίσιο διαφορετικού πάντως Κανονισμού το έτος 2019 με την 8.5.2019 απόφασή του C-580/17, «Mittetullundusühing Järvelaev». (ii) Οι εθνικές διατάξεις του άρθρου 18 παρ. 5 της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/19.8.2002, ως αυτό ισχύει μετά την τροποποίησή του με την ΥΑ 9216/ΕΥΣ 916/12.2-18.2.2004, κατά τη γραμματική τους διατύπωση περιέχουν απόλυτη απαγόρευση μεταβίβασης της ενισχυθείσας επιχείρησης. (iii) Η κρίσιμη μεταβίβαση είχε ως αιτία μία εταιρική συμφωνία των αρχικών μετόχων της επιχείρησης για λόγους βιωσιμότητας αυτής που κατ' αρχήν δικαιολογεί απόκλιση από τις συνήθειες συνθήκες μεταβίβασης στην οικεία αγορά. (iv) Η μεταβίβαση αυτή τελεί υπό τους όρους των άρθρων 477 και 479 ΑΚ και του π.δ/τος 178/2002, χωρίς να έχει μεταβληθεί ο σκοπός της και ο αριθμός των θέσεων εργασίας που αντιστοιχούσαν στην υποδομή. (v) Ο λήπτης της ενίσχυσης είχε καλόπιστα εξ αρχής γνωστοποιήσει τη μεταβίβαση στη αρμόδια εθνική αρχή η οποία μπορούσε να εξετάσει επίκαιρα τυχόν παρατυπία προλαμβάνοντάς την. (vi) Η ανάκτηση της ενίσχυσης δεν προκύπτει ότι αντιστοιχεί σε αποκατάσταση συγκεκριμένης και αποτιμητής ζημίας στον προϋπολογισμό της Ένωσης. Η Ολομέλεια σημειώνει επίσης ότι με την απόφαση του Δικαστηρίου της Ένωσης της 26.5.2016, C-273/15, ZS «Ezernieki» επί συναφούς καθεστώτος γεωργικών ενισχύσεων, αλλά επί νομοθετικού πλαισίου που δεν αφορούσε στην τήρηση μακροχρόνιων υποχρεώσεων του λήπτη της ενίσχυσης (βλ. σκ. 30 του παραρτήματος), έγινε δεκτό ότι ο λήπτης της ενίσχυσης στον βαθμό που αποτυγχάνει να υλοποιήσει τους όρους καταβολής αυτής (όρους επιλεξιμότητας) δεν εμπίπτει κατ' αρχήν στο πεδίο προστασίας του άρθρου 17 του Χάρτη.

27. Η Ολομέλεια εκτιμά ότι οι ειδικές περιστάσεις που χαρακτηρίζουν την επίδικη υπόθεση, όπως αυτές εκτέθηκαν στην προηγούμενη σκέψη, καθώς και οι συναφείς με αυτές ρυθμίσεις του παράγωγου ενωσιακού και του εθνικού δικαίου πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα των άρθρων 17, 52 και 53 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, σε συνδυασμό με εκείνες του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθώς και υπό το φως της αρχής της ασφάλειας

δικαίου (βλ. σκ. 8 και 29 του παραρτήματος). Εν όψει τούτων, κρίνει ότι εγείρονται στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναίρεσης και επιβάλλεται να διευκρινισθούν τα ακόλουθα ζητήματα ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου: Αν οι διατάξεις των άρθρων 17, 52 και 53 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αρχή της ασφάλειας δικαίου ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, επιβάλλουν όπως τα μέτρα της δημοσιονομικής διόρθωσης και της ανάκτησης της ενίσχυσης, κατά τα άρθρα 38 περ. η και 39 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 4 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, τελούν σε δίκαιη ισορροπία με το δικαίωμα προστασίας της «περιουσίας» του λήπτη της ενίσχυσης, άγοντας σε μερική ή και πλήρη απαλλαγή αυτού, ακόμη και αν διαπιστωθεί ότι επήλθε σημαντική τροποποίηση στην ενισχυθείσα δράση ή αδικαιολόγητο πλεονέκτημα κατά τη μεταβίβαση αυτής.

Επί των όρων υποβολής των ερωτημάτων βάσει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ και της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ένωσης

28. Η Ολομέλεια επισημαίνει περαιτέρω ότι (α) η ερμηνεία των εφαρμοστέων εν προκειμένω διατάξεων παρίσταται αναγκαία για την επίλυση της επίδικης διαφοράς και την απάντηση των σχετικών λόγων αναίρεσης, η έννοια δε αυτών δεν παρίσταται καθ' εαυτήν τόσο προφανής (*acte claire*) και δεν έχει καταστεί τόσο προφανής από τη μέχρι τώρα διαμορφωθείσα νομολογία του Δικαστηρίου της Ένωσης (*acte éclairé*), ώστε να μην καταλείπεται καμία εύλογη αμφιβολία ως προς το ακριβές τους περιεχόμενο (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 28.7.2016, C-379/15, *Association France Nature Environnement*, σκ. 50, της 6.10.1982, C-283/81, *Srl Cilfit*, σκ. 10 έως και 21) και (β) οι αποφάσεις της Ολομέλειας αποτελούν αποφάσεις Ανωτάτου Δικαστηρίου που δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, κατά την έννοια του άρθρου 267 εδ. γ της ΣΛΕΕ (βλ. άρθρο 98 παρ. 1 περ. στ και παρ. 3 του Συντάγματος και ήδη άρθρα 179 και 200 παρ. 1 του ν. 4700/2020 και απόφ. ΔΕΕ της 15.3.2017, C-3/2016, *Lucio Cesare Aquinot*, σκ. 34). Για του λόγους δε αυτούς, καθίσταται επιβεβλημένη η αποστολή των κατωτέρω παρατιθέμενων προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο της Ένωσης προς αποσαφήνιση των σχετικών ερμηνευτικών ζητημάτων.

Για τους λόγους αυτούς

Αναβάλλει την οριστική κρίση επί της αιτήσεως αναιρέσεως και Παραπέμπει τα ακόλουθα ερωτήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

Πρώτον:

Κατά την έννοια των διατάξεων i) των άρθρων 30 παρ. 1, 3 και 4 του Κανονισμού 1260/1999 και του Κανόνα αρ. 1 περ. 1.9. του Κανονισμού 1685/2000, ii) του άρθρου 4 παρ. 3 του Κανονισμού 70/2001 και iii) των άρθρων 38 και 39 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999, 4 του Κανονισμού 438/2001, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 1 παρ. 2 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, αποτελεί άνευ ετέρου η πώληση της ενισχυθείσας επιχείρησης, με τα πάγια στοιχεία της, τόσο ουσιώδη τροποποίηση των όρων πραγματοποίησης της συγχρηματοδοτηθείσας επένδυσης στην επιχείρηση αυτή, ώστε να δικαιολογείται καθ' εαυτή μία εθνική ρύθμιση, όπως αυτή της διάταξης του άρθρου 18 παρ. 5 της ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/19.8.2002 (ΥΑ 9216/ΕΥΣ 916/12.2-18.2.2004), με την οποία θεσπίζεται απόλυτη για μακρό χρονικό διάστημα απαγόρευση μεταβίβασης των πάγιων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης που έχει επιχορηγηθεί, επί ποινή ολικής ή μερικής ανάκλησης της απόφασης υπαγωγής της στην ενίσχυση, και επιστροφής του συνόλου ή μέρους της καταβληθείσας δημόσιας επιχορήγησης;

Δεύτερον:

Έχουν οι διατάξεις i) του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, ii) του άρθρου 4 παρ. 3 του Κανονισμού 70/2001 και 4.12. των κατευθυντήριων γραμμών σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα για την αρχή της διάρκειας των ενισχυόμενων μικρομεσαίων επιχειρήσεων, iii) των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 1 παρ. 2, 2 και 4 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, την έννοια ότι δεν επιφέρει σημαντική τροποποίηση στην πράξη συγχρηματοδότησης ούτε αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε κάποιον εκ των συμβαλλομένων και ως εκ τούτου δεν αποτελεί παρατυπία ούτε στοιχειοθετεί λόγο ανάκτησης της ενίσχυσης, η πώληση των πάγιων στοιχείων και της ίδιας της ενισχυόμενης επιχείρησης, που συντελείται στο πλαίσιο εσωτερικής εταιρικής συμφωνίας των μετόχων της για τη διασφάλιση της βιωσιμότητάς της, εφόσον δεν μεταβάλλονται οι όροι υλοποίησης της επένδυσης και η μεταβίβαση χωρεί υπό νομικό καθεστώς, στο πλαίσιο του οποίου μεταβιβάζων και αποκτών ευθύνονται εις ολόκληρον για τα χρέη και τις υφιστάμενες κατά τον χρόνο της μεταβίβασης ενοχές;

Τρίτον:

Οι διατάξεις των άρθρων 17, 52 και 53 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αρχή της ασφάλειας δικαίου ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, επιβάλλουν όπως τα μέτρα της δημοσιονομικής

διόρθωσης και της ανάκτησης της ενίσχυσης, κατά τα άρθρα 38 περ. η και 39 παρ. 1 του Κανονισμού 1260/1999, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, 4 του Κανονισμού 2988/1995 και 14 του Κανονισμού 659/1999, τελούν σε δίκαιη ισορροπία με το δικαίωμα προστασίας της «περιουσίας» του λήπτη της ενίσχυσης, άγοντας σε μερική ή και πλήρη απαλλαγή αυτού, ακόμη και αν διαπιστωθεί ότι επήλθε σημαντική τροποποίηση στην ενισχυθείσα δράση ή αδικαιολόγητο πλεονέκτημα κατά τη μεταβίβαση αυτής;

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα, στις 15 Ιανουαρίου 2020 και στις 28 Ιανουαρίου 2022.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΡΜΑΣ

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ

Δημοσιεύθηκε σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 7 του ν. 4820/2021 (βλ. 18310/1.4.2022 απόφαση Προέδρου ΕλΣυν), την 1^η Απριλίου 2022.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΡΜΑΣ

ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κρίσιμοι εφαρμοστέοι κανόνες δικαίου και η σχετική με αυτούς νομολογία

Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Με τις διατάξεις των άρθρων 16 και 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατοχυρώνεται αντιστοίχως αφενός η επιχειρηματική ελευθερία και αφετέρου το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Τόσο το δικαίωμα της επιχειρηματικής ελευθερίας όσο και εκείνο της ιδιοκτησίας δεν έχουν απόλυτο χαρακτήρα, αλλά εξετάζονται σε σχέση με την κοινωνική λειτουργία που επιτελούν (βλ. απόφ. ΔΕΕ της

6.9.2012, C-544/10, Deutsches Weintor, σκ. 54). Ως εκ τούτου, μπορεί να υπόκεινται σε ευρύ φάσμα παρεμβάσεων εκ μέρους της δημόσιας εξουσίας, μέσω των οποίων ενδέχεται να τίθενται, προς το γενικό συμφέρον, περιορισμοί στην άσκησή τους (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 4.5.2016, C-477/14, Pillbox 38 (UK) Ltd, σκ. 158, της 22.1.2013, Sky Österreich, C-283/11, σκ. 46).

2. Σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 1 του Χάρτη επιτρέπεται η επιβολή περιορισμών στην άσκηση δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με αυτόν υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί προβλέπονται από τον νόμο, σέβονται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών και ότι, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων [βλ. απόφ. ΔΕΕ της 21.12.2016, C-201/15, Ανώνυμη Γενική Εταιρεία Τσιμέντων Ηρακλής (ΑΓΕΤ Ηρακλής), σκ. 70].

3. Στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι στο μέτρο που ο Χάρτης κατοχυρώνει δικαιώματα που προστατεύονται και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ), η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους επιφυλάσσει η εν λόγω σύμβαση, ενώ η διάταξη αυτή δεν περιορίζει τη δυνατότητα του ενωσιακού δικαίου να παρέχει πληρέστερη προστασία.

4. Εξ άλλου, σύμφωνα με το άρθρο 53 του Χάρτη, καμία διάταξη αυτού δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται, μεταξύ άλλων, από την ΕΣΔΑ.

5. Τέλος, οι επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων διευκρινίζουν ότι το άρθρο 17 του Χάρτη αντιστοιχεί στο άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ σχετικά με το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας. Συνεπώς, το άρθρο αυτό του Χάρτη πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 21.5.2019, C-235/17, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, σκ. 72, της 25.7.2018, C-216/18, Minister for Justice and Equality, σκ. 33), ο δε καθορισμός του κατώτατου επιπέδου προστασίας που εγγυάται ο Χάρτης, πρέπει να εναρμονίζεται με τη νομολογία αυτή (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 28.2.2013, C-334/12, Arango Jaramillo κ.λπ., σκ. 28).

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών

6. Κατά πάγια νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), η έννοια της περιουσίας στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ έχει αυτόνομο περιεχόμενο που δεν περιλαμβάνει μόνον υλικά αγαθά, αλλά και όλα τα ιδιωτικής φύσης δικαιώματα «περιουσιακής φύσης», καθώς και τα κεκτημένα «οικονομικά συμφέροντα», στο μέτρο που το ισχύον δίκαιο παρέχει επαρκές έρεισμα για την ικανοποίησή τους. Σε κάθε δε περίπτωση εκείνο που πρέπει να εξετασθεί είναι αν από τη συνολική επισκόπηση των περιστάσεων κάθε υπόθεσης προκύπτει ότι ο προσφεύγων (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) είναι φορέας ενός «ουσιώδους συμφέροντος» που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 13.12.2016, *Belane Nagy κατά Ουγγαρίας*, παρ. 76, της 7.6.2012, *Centro Europa 7 Srl and di Stefano κατά Ιταλίας*, παρ. 171).

7. Τέτοιο συμφέρον αποτελούν και οι εύλογες ή θεμιτές προσδοκίες τόσο ως προς την κτήση ενός αγαθού ή μίας απαίτησης όσο και ως προς τη συνέχιση της απόλαυσης ενός δικαιώματος (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 23.9.2014, *Valle Pierimpie Societa Agricola S.P.A. κατά Ιταλίας*, παρ. 48 επ.). Ένα περιουσιακό στοιχείο ή συμφέρον που αναγνωρίζεται από το ισχύον δίκαιο εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της Σύμβασης ακόμη και εάν αυτό είναι ανακλητό υπό προϋποθέσεις (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 5.1.2000, *Beyeler κατά Ιταλίας*, παρ. 105), ενώ δεν εμπίπτει στην έννοια της προστατευτέας περιουσίας μία απαίτηση τελούσα υπό όρο ή αίρεση, που εν τέλει δεν ικανοποιήθηκε (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 10.7.2002, *Gratzinger και Gratzingerova κατά Τσεχίας*, παρ. 69).

8. Επεμβάσεις σε περιουσιακά αγαθά, που μπορεί να έχουν τη μορφή είτε στέρησης της περιουσίας είτε επέμβασης στην ειρηνική απόλαυσή της, όπως η ρύθμιση της χρήσης αυτής, είναι επιτρεπτές εφόσον συντρέχουν σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις: α) Οι επεμβάσεις προβλέπονται στον νόμο, ο οποίος, εν όψει των αρχών του κράτους δικαίου και της ασφάλειας δικαίου που διατρέχουν το σύνολο της Σύμβασης, πρέπει να είναι προσβάσιμος, σαφής και προβλέψιμος (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 9.10.2012, *Danielyan κ.ά. κατά Αρμενίας*, παρ. 37), προσφέροντας ένα minimum διαδικαστικών εγγυήσεων ανάλογων της σημασίας του διακυβευόμενου δικαιώματος με τη δυνατότητα του θιγόμενου να εκθέσει τις απόψεις του αποτελεσματικά ενώπιον των αρμοδίων αρχών (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 25.10.2012, *Vistins and Peper Jolkins κατά Λετονίας*, παρ. 111, της 21.5.2002, *Jokela κατά Φινλανδίας*, παρ. 45), β) πραγματοποιούνται για λόγους δημόσιας ωφέλειας ή δημοσίου συμφέροντος (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 16.3.2010, *Di Belmonte κατά Ιταλίας*, παρ. 39) και γ) τηρείται μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ του εν λόγω συμφέροντος και των σχετικών ατομικών δικαιωμάτων, η οποία διαταράσσεται όταν το πρόσωπο στο οποίο ανήκει το

προστατευόμενο περιουσιακό δικαίωμα υφίσταται «ένα ειδικό και υπερβολικό βάρος» (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 29.3.2010, Depalle κατά Γαλλίας, παρ. 44 επ.).

9. Στο πλαίσιο της διαπίστωσης της τήρησης δίκαιης ισορροπίας συνεκτιμώνται ο σκοπός του μέτρου ή της κύρωσης, η φύση, η σοβαρότητα και η διάρκεια της παράβασης που επέσυρε το μέτρο ή την κύρωση σε σχέση με το μέγεθος και τη σοβαρότητα της επέμβασης, ο βαθμός τήρησης των οικείων ουσιαστικών και δικονομικών εγγυήσεων, η στάση των αρμοδίων αρχών, η ζημία που προκλήθηκε συνεπεία της οποίας επιβάλλεται το μέτρο ή η κύρωση, η καλή πίστη και συμπεριφορά του θιγόμενου προσώπου και οι κατ' ιδίαν αυτού περιστάσεις (πρβλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 26.7.2018, Cacarevitz κατά Κροατίας, παρ. 80 επ., της 18.6.2013, S.C. Complex Herta Import Export S.R.L. Lipova κατά Ρουμανίας, παρ. 35, της 25.10.2012, Vistiņš and Perepjolkins κατά Λετονίας, παρ. 114, της 15.9.2009, Moskal κατά Πολωνίας, παρ. 72 επ.).

Η έννοια της παρατυπίας στο δίκαιο της Ένωσης και τα μέτρα θεραπείας της

10. Ο Κανονισμός 2988/1995 του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 1995 «σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων» (L 312), στον Τίτλο Ι αυτού, που επιγράφεται «Γενικές αρχές», προβλέπει τα ακόλουθα: i) Στο άρθρο 1: «1. Για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θεσπίζονται γενικοί κανόνες σχετικά με ομοιογενείς ελέγχους, καθώς και με διοικητικά μέτρα και κυρώσεις για τις παρατυπίες βάσει του κοινοτικού δικαίου. 2. Παρατυπία συνιστά κάθε παράβαση διάταξης του κοινοτικού δικαίου που προκύπτει από πράξη ή παράλειψη ενός οικονομικού φορέα, με πραγματικό ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο γενικός προϋπολογισμός των Κοινοτήτων ή προϋπολογισμός διαχειριζόμενος από τις Κοινότητες, είτε με τη μείωση ή ματαίωση εσόδων που προέρχονται από ίδιους πόρους που εισπράττονται απευθείας για λογαριασμό της Κοινότητας, είτε με αδικαιολόγητη δαπάνη». ii) Στο άρθρο 2: «1. Οι έλεγχοι και τα διοικητικά μέτρα και κυρώσεις θεσπίζονται μόνον εφόσον απαιτούνται για την εξασφάλιση της ορθής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Πρέπει να εξασφαλίζουν αποτελεσματική, σύμμετρη και αποτρεπτική προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Κοινοτήτων. (...) 3. Οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου προσδιορίζουν τη φύση και την έκταση των διοικητικών μέτρων και κυρώσεων που απαιτούνται για την ορθή εφαρμογή των συγκεκριμένων κανόνων ανάλογα με τη φύση και τη σοβαρότητα της παρατυπίας, του παρασχεθέντος πλεονεκτήματος ή του αποκτηθέντος οφέλους και του βαθμού ευθύνης. 4. Με την επιφύλαξη του εφαρμοστέου κοινοτικού δικαίου, οι διαδικασίες εφαρμογής των

κοινοτικών ελέγχων, μέτρων και κυρώσεων διέπονται από το δίκαιο των κρατών μελών».

11. Περαιτέρω, στον ίδιο Κανονισμό στον ΤΙΤΛΟ II, που επιγράφεται «Διοικητικά μέτρα και κυρώσεις», ορίζονται τα εξής: i) Στο άρθρο 4: «1. Κάθε παρατυπία συνεπάγεται, κατά γενικό κανόνα, την αφαίρεση του αδικαιολογήτως αποκτηθέντος οφέλους: - με την υποχρέωση καταβολής των οφειλομένων ή επιστροφής των αδικαιολογήτως εισπραχθέντων ποσών (...) 2. Η εφαρμογή των μέτρων της παραγράφου 1 περιορίζεται στην αφαίρεση του εξασφαλισθέντος οφέλους προσανυζήμενου, εφόσον προβλέπεται, με τόκους (...)». ii) Στο άρθρο 5: «1. Οι εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παρατυπίες μπορούν να επισύρουν τις ακόλουθες διοικητικές κυρώσεις: α) πληρωμή διοικητικού προστίμου, β) πληρωμή ποσού το οποίο να υπερβαίνει τα αδικαιολογήτως εισπραχθέντα ή κακώς μη καταβληθέντα ποσά, προσανυζήμενα ενδεχομένως με τόκους. (...) γ) ολική ή μερική αφαίρεση του παρασχεθέντος από την κοινοτική νομοθεσία οφέλους, ακόμη και αν ο φορέας έχει λάβει αδικαιολογήτως μέρος μόνο αυτού του οφέλους, δ) (...)».

12. Ο Κανονισμός 2988/1995 διέπει εξ ορισμού οποιαδήποτε κατάσταση θέτουσα ζήτημα «παρατυπίας» κατά την έννοια του άρθρου 1 αυτού, ήτοι παραβίαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης απορρέουσα από πράξη ή παράλειψη επιχειρηματία η οποία έχει ή ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση ζημίας σε βάρος του γενικού προϋπολογισμού της Ένωσης ή των κονδυλίων τα οποία αυτή διαχειρίζεται (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 2.3.2017, C-584/15, Glencore Céréales France, σκ. 38). Στο πλαίσιο αυτό, κάθε «παρατυπία» κατά το άρθρο 1 του εν λόγω Κανονισμού οδηγεί στην εφαρμογή «διοικητικών μέτρων και κυρώσεων» [βλ. απόφ. της 13.12.2012, C-670/11, Établissement national des produits de l'agriculture fet de la mer (FranceAgriMer), σκ. 44].

13. Εν όψει της πρακτικής αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου, στην έννοια της παρατυπίας πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν και οι παραβιάσεις των σχετικών με την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου εθνικών ρυθμίσεων που συνδέονται καθ' οιονδήποτε τρόπο με τη διαχείριση των κονδυλίων της Ένωσης (βλ. κατ' αναλογία απόφ. ΔΕΕ της 1.10.2020, C-743/18, LSEZ SIA Elme Messer Metalurgs, σκ. 52).

14. Περαιτέρω, τα άρθρα 4 και 5 του Κανονισμού 2988/1995 διακρίνουν μεταξύ, αφενός, της γενικής έννοιας της «παρατυπίας» και, αφετέρου, της «εκ προθέσεως ή εξ αμελείας παρατυπίας», ήτοι μίας σοβαρής παρατυπίας που μπορεί να επισύρει διοικητικές κυρώσεις (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 1.10.2020, C-743/18, LSEZ SIA Elme Messer Metalurgs, σκ. 60).

15. Ειδικότερα, από το άρθρο 4 παρ. 1 του ίδιου Κανονισμού συνάγεται ότι τα επιβαλλόμενα διοικητικά μέτρα μπορούν να συνίστανται σε αφαίρεση του αδικαιολογήτως αποκτηθέντος οφέλους. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι κάθε παρατυπία συνεπάγεται, κατά γενικό κανόνα, την αφαίρεση του αδικαιολογήτως αποκτηθέντος οφέλους, ιδίως με την υποχρέωση καταβολής των οφειλομένων ή επιστροφής των αδικαιολογήτως εισπραχθέντων ποσών [βλ. απόφ. ΔΕΕ της 18.12.2014, C-599/13, *Somalische Vereniging Amsterdam en Omgeving (Somnvaio)*, σκ. 35].

Οι δημοσιονομικές διορθώσεις ως μέτρο θεραπείας των παρατυπιών

16. Με τον Κανονισμό 1260/1999 του Συμβουλίου της 21.6.1999 «περί γενικών διατάξεων για τα διαρθρωτικά Ταμεία» (L 161), καθώς και τους εκτελεστικούς αυτού Κανονισμούς και συγκεκριμένα τον Κανονισμό 1685/2000 της 28.7.2000 «για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 του Συμβουλίου, όσον αφορά στην επιλεξιμότητα των δαπανών των ενεργειών που συγχρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία» (L 193), όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με τις διατάξεις του Κανονισμού 448/2004 (L 072), τον Κανονισμό 438/2001 της 2.3.2001 «για θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 του Συμβουλίου όσον αφορά τα συστήματα διαχείρισης και ελέγχου των παρεμβάσεων των διαρθρωτικών Ταμείων» (L 063) και τον Κανονισμό 448/2001 της 2.3.2001 «για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 του Συμβουλίου όσον αφορά τη διαδικασία διενέργειας δημοσιονομικών διορθώσεων στην παρέμβαση που χορηγείται στο πλαίσιο των Διαρθρωτικών Ταμείων» (L 064) οργανώθηκε το θεσμικό καθεστώς των χρηματοδοτικών παρεμβάσεων των διαρθρωτικών ταμείων και λοιπών φορέων της Ένωσης, το οποίο διέπει την επίδικη υπόθεση *ratione temporis* εν όψει της έγκρισης της επίδικης συνδρομής υπό την ισχύ του Κανονισμού 1260/1999 [άρθρα 105 παρ. 1 και 107 του Κανονισμού 1083/2006 «περί καθορισμού γενικών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999» (L 210), βλ. και αποφ. ΔΕΕ της 27.2.2019, C-670/17, *Ελληνική Δημοκρατία κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής*, σκ. 34, 36 και 37].

17. Στον κύκλο δε των χρηματοδοτούντων τις παρεμβάσεις φορέων περιλαμβάνεται και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), που συμβάλλει κυρίως στην επίτευξη του στόχου της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών καθώς και στην οικονομική ανασυγκρότηση των περιοχών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες [βλ. αιτιολογικές σκέψεις 4 και 7

του Κανονισμού 1260/1999, τον Κανονισμό 1783/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Ιουλίου 1999 «σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης» (L 213), απόφ. ΔΕΕ της 14.11.2013, C- 388/12, Comune di Ancona, σκ. 27].

18. Περαιτέρω, εν όψει της αρχής της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης που υπηρετείται από τον Κανονισμό 1260/1999 (βλ. μεταξύ άλλων την αιτιολογική σκέψη 43 αυτού), με τις ρυθμίσεις του άρθρου 30 του εν λόγω Κανονισμού και τις διατάξεις του εκτελεστικού του Κανονισμού 1685/2000, όπως αυτός ισχύει μετά την τροποποίησή του με τον Κανονισμό 448/2004, θεσπίζεται ένα σύστημα επιλεξιμότητας των δαπανών, που είναι πληρωτέες από τις πιστώσεις των χρηματοδοτούντων τις παρεμβάσεις Ταμείων, όπως το ΕΤΠΑ. Το σύστημα αυτό στηρίζεται, μεταξύ άλλων, στην εκπλήρωση από τον δικαιούχο σειράς υποχρεώσεων που του παρέχουν δικαίωμα λήψης της προβλεπόμενης οικονομικής συνδρομής. Στο πλαίσιο δε των διαδικασιών που προβλέπονται από τα εθνικά συστήματα διαχείρισης και ελέγχου, βάσει των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999 και των ειδικότερων ρυθμίσεων των εκτελεστικών αυτού Κανονισμών 438/2001 και 448/2001, εναπόκειται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να διασφαλίζουν ότι ο οικείος δικαιούχος δεσμεύεται να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις αυτές, λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα για την πρόληψη, τον εντοπισμό και τη διόρθωση των σχετικών παρατυπιών. Στο πλαίσιο αυτό, οι αρμόδιες εθνικές αρχές δικαιούνται να απαιτούν την ανάληψη τέτοιας δέσμευσης από τον αιτούντα στον οποίο έχει χορηγηθεί χρηματοδοτική συνδρομή για την υλοποίηση του σχεδίου του, πριν το εν λόγω σχέδιο ενταχθεί στην οικεία παρέμβαση (βλ. απόφαση ΔΕΕ της 3.9.2014, C-410/2013, Baltlanta UAB, σκ. 56-58, πρβλ. απόφ. της 1.10.2020, C-743/2018, LSEZ SIA Elme Messer Metalurgs, σκ. 54).

19. Ειδικότερα, στην αιτιολογική σκέψη 41 του Κανονισμού 1260/1999 μνημονεύεται ότι «σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, όταν δεν υπάρχουν κοινοτικοί κανόνες, θα πρέπει να εφαρμόζονται στις επιλέξιμες δαπάνες, οι σχετικοί εθνικοί κανόνες. Οι κοινοτικοί κανόνες μπορούν να θεσπιστούν από την Επιτροπή, όταν φαίνονται αναγκαίοι για την εξασφάλιση της ομοιόμορφης και δίκαιης χρησιμοποίησης των διαρθρωτικών Ταμείων στην Κοινότητα· ότι είναι πάντως αναγκαίο να προσδιορισθεί η επιλεξιμότητα των δαπανών όσον αφορά τις ημερομηνίες έναρξης και λήξης της επιλεξιμότητας και τη μακρά διάρκεια ζωής των επενδύσεων· ότι, συνεπώς, για να εξασφαλισθεί η αποτελεσματικότητα και η μακροχρόνια επίπτωση της παρέμβασης των Ταμείων, μια πράξη θα πρέπει να διατηρεί το δικαίωμά της για πλήρη ή μερική ενίσχυση από τα Ταμεία μόνον εφόσον δεν επέλθει σημαντική μεταβολή ως προς τη φύση της ή τους όρους εφαρμογής της, η οποία να εκτρέπει την ενισχυόμενη

πράξη από τον αρχικό στόχο της», ενώ στο άρθρο 30 του οικείου Κανονισμού, που επιγράφεται «Επιλεξιμότητα», ορίζονται, πλην άλλων, τα ακόλουθα: 1. Οι δαπάνες που συνδέονται με πράξεις είναι επιλέξιμες για συμμετοχή των Ταμείων μόνον εάν οι πράξεις αυτές εντάσσονται στην αφορώμενη παρέμβαση. (...) 3. Οι συναφείς εθνικοί κανόνες εφαρμόζονται στις επιλέξιμες δαπάνες, εκτός εάν η Επιτροπή θεσπίσει, εφόσον χρειαστεί, κοινούς κανόνες επιλεξιμότητας των δαπανών, σύμφωνα με τις διαδικασίες του άρθρου 53 παράγραφος 2. 4. Τα κράτη μέλη βεβαιούνται ότι, μια πράξη διατηρεί το δικαίωμα της στη συμμετοχή των Ταμείων, μόνον εάν, επί διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης της αρμόδιας εθνικής αρχής ή της διαχειριστικής αρχής σχετικά με τη συμμετοχή των Ταμείων, η πράξη αυτή δεν υποστεί σημαντική τροποποίηση η οποία: α) να επηρεάζει τη φύση της ή τους όρους πραγματοποίησής της ή να παρέχει αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε μια επιχείρηση ή δημόσιο οργανισμό και β) να απορρέει είτε από μεταβολή της φύσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος μιας υποδομής είτε από τη διακοπή ή τη μετεγκατάσταση μιας παραγωγικής δραστηριότητας. Τα κράτη μέλη ενημερώνουν την Επιτροπή για κάθε τέτοια αλλαγή. Σε περίπτωση αλλαγής αυτού του είδους, εφαρμόζεται το άρθρο 39».

20. Από τις ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 30 του Κανονισμού 1260/1999 και από τις σχετικές αναφορές της οικείας αιτιολογικής σκέψης επί του άρθρου αυτού συνάγεται ότι στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κρατών μελών (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 5, 27 και 57 καθώς και τις διατάξεις του άρθρου 8 του Κανονισμού 1260/1999) και εν όψει της αρχής της επικουρικότητας (βλ. αιτιολογικές σκέψεις 26 και 41 και άρθρο 8 παρ. 3 του Κανονισμού 1260/1999, απόφ. ΔΕΕ της 3.9.2014, C-410/13, Baltlanta UAB, σκ. 43 και 44), οι κανόνες επιλεξιμότητας των δαπανών καθορίζονται κατ' αρχήν σε εθνικό επίπεδο, στον βαθμό που η Επιτροπή δεν έχει προχωρήσει στον καθορισμό κοινών κανόνων με το εν λόγω αντικείμενο (βλ. απόφ. ΔΕΚ της 8.3.2007, C-289/05, Länsstyrelsen i Norrbottens län, σκ. 21-22).

21. Ο Κανονισμός 1685/2000, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με τον Κανονισμό 448/2004, προβλέπει στο Παράρτημα, υπό τον τίτλο «Κανόνες επιλεξιμότητας», μεταξύ άλλων, τα εξής: «Κανόνας αριθ. 1 - Δαπάνες που έχουν πράγματι καταβληθεί 1. ΠΛΗΡΩΜΕΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΕΛΙΚΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥΧΟΥΣ (...) 1.2. (...) Οι πληρωμές ενισχύσεων που πραγματοποιούνται από τελικούς δικαιούχους πρέπει να δικαιολογούνται από τους όρους και τους στόχους των ενισχύσεων. (...) 1.9. Τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόζουν αυστηρότερους εθνικούς κανόνες για τον προσδιορισμό των επιλέξιμων δαπανών σύμφωνα με τα σημεία 1.5 έως 1.7».

22. Αναφορικά με τις εκτιθέμενες ανωτέρω ρυθμίσεις του άρθρου 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, το Δικαστήριο της Ένωσης με την από 14.11.2013 απόφασή του (C-388/12, «Comune di Ancona» κατά Regione Marche), επιλαμβανόμενο προδικαστικού ερωτήματος με αντικείμενο την ερμηνεία και εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης σε περίπτωση παραχώρησης σε τρίτον υπηρεσιών στο πλαίσιο εκμετάλλευσης έργου υποδομής συγχρηματοδοτηθέντος από το ΕΤΠΑ δέχθηκε, μεταξύ άλλων, ότι οι οικείες ρυθμίσεις καθιερώνουν αρχή σύμφωνα με την οποία μια πράξη διατηρεί το δικαίωμά της στη συμμετοχή των διαρθρωτικών Ταμείων μόνον εάν, επί διάστημα πέντε ετών από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης της αρμόδιας εθνικής αρχής ή της διαχειριστικής αρχής σχετικά με τη συμμετοχή των Ταμείων, η πράξη αυτή δεν υποστεί «σημαντική τροποποίηση» (σκ. 18 της απόφασης).

23. Κατά την εξέταση δε των προϋποθέσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 30 του Κανονισμού 1260/1999 πρέπει να διερευνώνται κατά σειρά α) τα αίτια της επίμαχης τροποποίησης, δηλαδή αν η τελευταία πληροί την προϋπόθεση του άρθρου 30, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', του Κανονισμού 1260/1999, κατά την οποία η τροποποίηση πρέπει να απορρέει είτε από μεταβολή της φύσης του ιδιοκτησιακού καθεστώτος μιας υποδομής είτε από τη διακοπή ή τη μετεγκατάσταση μιας παραγωγικής δραστηριότητας, β) οι συνέπειες της οικείας τροποποίησης, δηλαδή εάν αυτή εμπίπτει σε μία από τις περιπτώσεις που διαλαμβάνονται στο άρθρο 30, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', του εν λόγω Κανονισμού, και συγκεκριμένα εάν επηρεάζει τη φύση ή τους όρους υλοποίησης της οικείας πράξης ή αν παρέχει αδικαιολόγητο πλεονέκτημα σε μια επιχείρηση ή δημόσιο οργανισμό και γ) εάν οι επίμαχες τροποποιήσεις είναι σημαντικές (σκ. 21 έως 23 της απόφασης). Επιπλέον, σύμφωνα με τις ερμηνευτικές κατευθύνσεις του Δικαστηρίου, εφόσον αποδειχθεί ότι οι επίμαχες τροποποιήσεις δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν «σημαντικές» κατά την έννοια του άρθρου 30, παράγραφος 4, του Κανονισμού 1260/1999, το οικείο κράτος μέλος πρέπει πάντως να εξετάσει, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 38, παράγραφος 1, στοιχεία ε' και η', του Κανονισμού αυτού, αν η τροποποίηση συνιστά παρατυπία κατά την έννοια των άρθρων 38 και 39 του εν λόγω Κανονισμού, ως προς την οποία επιβάλλεται στη συνέχεια να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες δημοσιονομικές διορθώσεις και να ανακτήσει τα ποσά που ενδεχομένως έχουν απολεσθεί, χρεώνοντας, ανάλογα με την περίπτωση, τόκους υπερημερίας (σκ. 44 της ίδιας απόφασης).

24. Περαιτέρω, αναφορικά με την αρχή της διάρκειας το Δικαστήριο με την από 8.5.2019 απόφασή του [C-580/17, «Mittetuldusühing Järvelaev» κατά Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA)], επιλαμβανόμενο επίσης προδικαστικού ερωτήματος σε σχέση με

την εφαρμογή της αρχής αυτής στην περίπτωση της εκμίσθωσης ενισχυθείσας δράσης, κατά την εφαρμογή συναφών, κατά περιεχόμενο με το άρθρο 30 παρ. 4 του Κανονισμού 1260/1999, ρυθμίσεων του άρθρου 72 του Κανονισμού 1698/2005 του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)», πλην όχι πανομοιότυπων, όπως το ίδιο διαπίστωσε. Στο πλαίσιο αυτό, με την απόφασή του το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνική ρύθμιση, η οποία εξαρτά σε κάθε περίπτωση την οριστική διατήρηση της χρηματοδότησης από την εκ μέρους του δικαιούχου κατοχή και προσωπική χρήση του αντικειμένου που επιδοτήθηκε, χωρίς να προβλέπει τη δυνατότητα να εκτιμάται εάν, υπό τις περιστάσεις κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, η εκμίσθωση του αντικειμένου αυτού συνιστά σημαντική τροποποίηση της συγχρηματοδοτούμενης επενδυτικής πράξης, κατά την έννοια του άρθρου 72 παρ. 1 του Κανονισμού 1698/2005, δεν είναι σύμφωνη με την τελευταία αυτή διάταξη (σκ. 75 της απόφασης).

25. Εξ άλλου, επί του συστήματος ελέγχων και δημοσιονομικών διορθώσεων, με τις διατάξεις του εφαρμοζόμενου στην επίδικη υπόθεση Κανονισμού 1260/1999 ορίζονται τα ακόλουθα: i) Στο άρθρο 38, υπό τον τίτλο «Γενικές διατάξεις»: «1. Με την επιφύλαξη της ευθύνης της Επιτροπής για την εκτέλεση του γενικού προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη μέλη φέρουν την ευθύνη σε πρώτο βαθμό για τον δημοσιονομικό έλεγχο των παρεμβάσεων. Για το σκοπό αυτό, λαμβάνουν ιδίως τα ακόλουθα μέτρα: α) εξακριβώνουν ότι έχουν δημιουργηθεί και εφαρμόζονται συστήματα διαχείρισης και ελέγχου, κατά τρόπον ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική και ορθή χρησιμοποίηση των κοινοτικών κονδυλίων (...) γ) διασφαλίζουν ότι η διαχείριση των παρεμβάσεων γίνεται σύμφωνα με το σύνολο των εφαρμοστέων κοινοτικών κανόνων και ότι τα κονδύλια που τίθενται στη διάθεσή τους χρησιμοποιούνται σύμφωνα με τις αρχές της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης (...) ε) προλαμβάνουν, εντοπίζουν και διορθώνουν τις παρατυπίες, τις ανακοινώνουν στην Επιτροπή σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες, και τηρούν την Επιτροπή ενήμερη όσον αφορά την εξέλιξη των διοικητικών και δικαστικών διώξεων. (...) η) ανακτούν τα ποσά που ενδεχομένως έχουν απολεσθεί λόγω παρατυπιών οι οποίες διαπιστώθηκαν, χρεώνοντας, ανάλογα με την περίπτωση, τόκους υπερημερίας». ii) Στο άρθρο 39, υπό τον τίτλο «Δημοσιονομικές διορθώσεις»: «1. Τα κράτη μέλη φέρουν κατά πρώτο λόγο την ευθύνη για τη δίωξη των παρατυπιών, ενεργώντας κατόπιν αποδείξεων για οιαδήποτε μείζονα τροποποίηση επηρεάζει τη φύση ή τους όρους εφαρμογής ή ελέγχου μιας παρέμβασης, και πραγματοποιώντας τις αναγκαίες δημοσιονομικές διορθώσεις. Το κράτος μέλος πραγματοποιεί τις δημοσιονομικές διορθώσεις που απαιτούνται σε σχέση με την επί μέρους ή τη συστηματικής φύσεως παρατυπία. Οι διορθώσεις που

πραγματοποιούνται από το κράτος μέλος συνίστανται σε ολική ή μερική κατάργηση της σχετικής κοινοτικής συμμετοχής».

26. Στο ίδιο πλαίσιο, στον Κανονισμό 438/2001, που εκδόθηκε σε εκτέλεση των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999, στο Κεφάλαιο II, που επιγράφεται «Συστήματα Διαχείρισης και Ελέγχου» και στο άρθρο 4 ορίζονται τα ακόλουθα: «Τα συστήματα διαχείρισης και ελέγχου περιλαμβάνουν διαδικασίες για την επαλήθευση (...) της συμμόρφωσης με τους όρους της σχετικής απόφασης της Επιτροπής βάσει του άρθρου 28 του [κανονισμού 1260/1999] και με τους εθνικούς και κοινοτικούς κανόνες, ιδίως δε με τους κανόνες επιλεξιμότητας των δαπανών για τις οποίες χορηγείται συνδρομή από τα διαρθρωτικά Ταμεία στο πλαίσιο της συγκεκριμένης παρέμβασης (...)».

27. Τέλος, στον Κανονισμό 448/2001, που εκδόθηκε σε εκτέλεση του άρθρου 39 του Κανονισμού 1260/1999, στο Κεφάλαιο II, που επιγράφεται «Δημοσιονομικές διορθώσεις που πραγματοποιούν τα κράτη μέλη» και στο άρθρο 2 ορίζονται τα εξής: «1. (...) 2. Όταν καταργείται, εξ ολοκλήρου ή εν μέρει η κοινοτική συνδρομή, τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τη φύση και τη σοβαρότητα των παρατυπιών, καθώς και τις δημοσιονομικές απώλειες των ταμείων».

28. Από τον συνδυασμό των εκτιθέμενων ανωτέρω διατάξεων των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999, 2 παρ. 2 του Κανονισμού 448/2001, σε συνδυασμό και με τις διατάξεις των άρθρων 1, 2 και 4 του Κανονισμού 2988/1995 (βλ. σκ. 10 έως 15 του παρόντος), οι οποίες αποτελούν τμήμα του ίδιου συστήματος διατάξεων, που εγγυάται τη χρηστή διαχείριση των κονδυλίων της Ένωσης και την προστασία των οικονομικών συμφερόντων αυτής και, ως εκ τούτου, πρέπει να ερμηνεύονται ομοιόμορφα και υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας, συνάγεται ότι όταν τα κράτη μέλη επιβάλλουν δημοσιονομικές διορθώσεις στους οικονομικούς φορείς-τελικούς αποδέκτες πόρων προερχόμενων από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης, που οδηγούν σε ολική ή μερική κατάργηση της χρηματοδοτικής συνδρομής της Ένωσης, πρέπει να συνεκτιμούν τη φύση και τη σοβαρότητα των παρατυπιών, καθώς και τις δημοσιονομικές απώλειες των ταμείων, τα δε επιβαλλόμενα μέτρα και οι κυρώσεις πρέπει να εξασφαλίζουν αποτελεσματική, σύμμετρη και αποτρεπτική προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης (βλ. κατ' αναλογία απόφ. ΔΕΕ της 1.10.2020, C-743/18, LSEZ SIA Elme Messer Metalurgs, σκ. 72).

29. Εξ άλλου, με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ένωσης γίνεται δεκτό ότι είναι συμβατή με το ενωσιακό δίκαιο η εφαρμογή από τα εθνικά δικαστήρια, παράλληλα με την αρχή της νομιμότητας, και της αρχής

της ασφάλειας δικαίου. Ειδικότερα, στο πλαίσιο κολασμού παρατυπίας προσβάλλουσας τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης και επαγόμενης διοικητική κύρωση ή μέτρο, όπως η υποχρέωση του λήπτη της ενίσχυσης να επιστρέψει αυτήν, η αρχή της ασφάλειας δικαίου απαιτεί, μεταξύ άλλων, η κατάσταση του επιχειρηματία να είναι σαφής και προβλέψιμη [βλ. αποφ. ΔΕΕ της 26.5.2016, *Județul Neamț* (C-260/14), *Județul Bacău* (C-261/14), σκ. 54] και ότι, συνακόλουθα, οι συνέπειες πρέπει να ορίζονται εκ των προτέρων όσον αφορά τον κολασμό μιας τέτοιας παρατυπίας [πρβλ. κατ' αναλογία αποφ. του Δικαστηρίου της 5.5.2011, *Ze Fu Fleischhandel GmbH* (C-201/10), *Vion Trading GmbH* (C-202/10), σκ. 32].

30. Περαιτέρω, όπως έχει κριθεί από το Δικαστήριο της Ένωσης (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 26.5.2016, C-273/15, *ZS «Ezernieki»* κατά *Lauku atbalsta dienests*, σκ. 47 επ.), επί προδικαστικού ερωτήματος στο πλαίσιο υπόθεσης για την καταβολή γεωργικών ενισχύσεων, η υποχρέωση επιστροφής αχρεωστήτως καταβληθείσας ενίσχυσης λόγω μη τήρησης μιας προϋποθέσεως επιλεξιμότητάς της, δεν εξομοιώνεται με προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. σκ. 1 του παρόντος). Στην περίπτωση αυτή, δυνάμει του εφαρμοσθέντος από το Δικαστήριο νομοθετικού πλαισίου, που εμφανίζει κατ' αρχήν συνάφεια με το σύστημα επιλεξιμότητας των διατάξεων του άρθρου 30 του Κανονισμού 1260/1999 και του Κανονισμού 1685/2001 αλλά δεν αφορούσε στην τήρηση μακροχρόνιων υποχρεώσεων του λήπτη της ενίσχυσης, προέκυπτε ότι ιδρύετο υποχρέωση επιστροφής σε περίπτωση μη τήρησης των όρων από τους οποίους εξαρτάτο η εν λόγω καταβολή. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι ο δικαιούχος, ο οποίος υπέχει υποχρέωση επιστροφής αχρεωστήτως καταβληθεισών ενισχύσεων, απλώς ως συνέπεια της μη τήρησης των επίμαχων όρων καταβολής τους, δεν μπορεί να επικαλείται κατ' αρχήν την παρεχόμενη από το άρθρο 17 του Χάρτη προστασία.

Το συρρέον παράλληλο πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων

31. Σύμφωνα με το άρθρο 108 παρ. 4 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ), η Επιτροπή μπορεί να εκδίδει κανονισμούς για τις κατηγορίες κρατικών ενισχύσεων ως προς τις οποίες το Συμβούλιο έχει αποφασίσει, σύμφωνα με το άρθρο 109 ΣΛΕΕ, ότι δύνανται να εξαιρούνται της προβλεπόμενης από το άρθρο 108 παρ. 3 ΣΛΕΕ διαδικασίας, ήτοι την υποχρέωση κοινοποίησης μέτρων ενίσχυσης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, *Eesti Pagar AS* κατά *Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus, Majandus-ja Kommunikatsiooniministeerium*, σκ. 57, της 21.7.2016, C-493/14, *Dilly's Wellnesshotel*, σκ. 33 και 34). Κατ' εφαρμογή δε του άρθρου 94 της Συνθήκης ΕΚ (μετέπειτα άρθρου 89 ΕΚ και νυν άρθρου 109 ΣΛΕΕ) είχε

εκδοθεί ο Κανονισμός 994/1998 (L 142), δυνάμει του οποίου εκδόθηκε εν συνεχεία ο Κανονισμός 70/2001 της Επιτροπής της 12ης Ιανουαρίου 2001 «σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 87 και 88 της συνθήκης ΕΚ στις κρατικές ενισχύσεις προς μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις» (L 10).

32. Ειδικότερα, στον Κανονισμό 70/2001 ορίζονται στο άρθρο 4, υπό τον τίτλο «Επενδύσεις», τα εξής: «1. Οι ενισχύσεις για επενδύσεις σε υλικά και άυλα στοιχεία ενεργητικού εντός ή εκτός της Κοινότητας συμβιβάζονται με την κοινή αγορά κατά την έννοια του άρθρου 87 παράγραφος 3 της συνθήκης και εξαιρούνται από την υποχρέωση κοινοποίησης που προβλέπεται στο άρθρο 88 παράγραφος 3 της συνθήκης εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις που καθορίζονται στις παραγράφους 2 έως 6. 2. (...) 3. Όταν η επένδυση πραγματοποιείται σε περιοχή στην οποία επιτρέπεται η χορήγηση ενισχύσεων περιφερειακού χαρακτήρα, η ένταση της ενίσχυσης δεν πρέπει να υπερβαίνει το ανώτατο όριο που προβλέπεται για τις περιφερειακές επενδυτικές ενισχύσεις, σύμφωνα με τον χάρτη που η Επιτροπή έχει εγκρίνει για το οικείο κράτος μέλος, κατά ποσοστό μεγαλύτερο από: α) (...) Τα υψηλότερα ανώτατα όρια περιφερειακών ενισχύσεων ισχύουν μόνο εφόσον η ενίσχυση χορηγείται υπό τον όρο ότι η επένδυση θα διατηρηθεί στην αποδέκτρια περιφέρεια επί πέντε έτη τουλάχιστον. 4. (...) 6. Οσάκις η ενίσχυση υπολογίζεται με βάση τις δημιουργούμενες θέσεις εργασίας, το ύψος της ενίσχυσης εκφράζεται ως ποσοστό του μισθολογικού κόστους των δημιουργούμενων θέσεων εργασίας επί δύο έτη, εφόσον πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) (...) γ) οι δημιουργούμενες θέσεις εργασίας διατηρούνται επί μία πενταετία τουλάχιστον. (...)».

33. Περαιτέρω, στο σημείο 4.14 των κατευθυντηρίων γραμμών σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα (ΕΕ 1998, C 74, σ. 9) διαλαμβάνεται ότι οι «ενισχύσεις για τη δημιουργία απασχόλησης πρέπει να εξαρτώνται, χάρη στη μέθοδο καταβολής τους ή τους όρους που συνδέονται με τη χορήγησή τους, από τη διατήρηση των θέσεων απασχόλησης που δημιουργήθηκαν επί μία τουλάχιστον πενταετία».

34. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι για τις κρατικές ενισχύσεις που δεν καλύπτονται από τον Κανονισμό 70/2001 εξακολουθεί να ισχύει η προβλεπόμενη από το άρθρο 108 παρ. 3 ΣΛΕΕ υποχρέωση κοινοποίησης (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, Eesti Pagar AS, σκ. 59 και 86, της 21.7.2016, C-493/14, Dilly's Wellnesshotel, σκ. 36). Επομένως, αν μια ενίσχυση χορηγήθηκε κατ' εφαρμογή του εν λόγω Κανονισμού, ενώ δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις απαλλαγής δυνάμει αυτού, η εν λόγω ενίσχυση χορηγήθηκε κατά παράβαση της υποχρέωσης κοινοποίησης και, ως εκ τούτου, πρέπει να θεωρηθεί παράνομη (πρβλ. απόφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, Eesti Pagar AS, σκ. 87).

35. Περαιτέρω, έγινε δεκτό ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εγγυώνται ότι θα συναχθούν, κατά το εθνικό τους δίκαιο, όλες οι συνέπειες παραβάσεως του άρθρου 108 παρ. 3 τελευταία περίοδος ΣΛΕΕ, όσον αφορά τόσο το κύρος των πράξεων εκτέλεσης όσο και την ανάκτηση της χρηματικής στήριξης που χορηγήθηκε κατά παράβαση της διάταξης αυτής (βλ. αποφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, Eesti Pagar AS, σκ. 89, της 21.11.2013, C-284/12, Deutsche Lufthansa, σκ. 30-31). Συναφώς, όταν εθνική αρχή διαπιστώνει ότι ενίσχυση την οποία χορήγησε δυνάμει του Κανονισμού 70/2001 δεν πληροί τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις προκειμένου να τύχει της απαλλαγής που προβλέπει ο Κανονισμός αυτός, υποχρεούται να προβεί σε ανάκτηση με δική της πρωτοβουλία της παρανόμως χορηγηθείσας ενίσχυσης (πρβλ. απόφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, Eesti Pagar AS, σκ. 92).

36. Επί των κρατικών ενισχύσεων και της υποχρέωσης ανάκτησης αυτών σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσης κοινοποίησης, στον Κανονισμό 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 ΣΕΚ [ήδη 108 ΣΛΕΕ] (L 83), ορίζονται, πλην άλλων, τα ακόλουθα: i) Στο άρθρο 1, υπό τον τίτλο «Ορισμοί»: «Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, νοούνται ως: α) (...) στ) «παράνομη ενίσχυση»: νέα ενίσχυση η οποία εφαρμόζεται κατά παράβαση του άρθρου 93 παράγραφος 3 της συνθήκης [ήδη 108 παρ. 3 ΣΛΕΕ] (...)». ii) Στο άρθρο 14, υπό τον τίτλο «Ανάκτηση της ενίσχυσης»: «1. Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο (εφεξής αποκαλούμενη «απόφαση ανάκτησης»). Η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. (...)». Εξ άλλου, στο άρθρο 7 του μνημονευόμενου ανωτέρω και εκδοθέντος σε εκτέλεση του Κανονισμού 1260/1999, Κανονισμού 448/2001 ορίζονται, πλην άλλων, τα εξής: «(...) 3. Η δημοσιονομική διόρθωση, δυνάμει του άρθρου 39 παράγραφος 3 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1260/1999, δεν απαλλάσσει το κράτος μέλος από την υποχρέωσή του να επιδιώξει ανακτήσεις (...) της κρατικής βοήθειας όπως ορίζεται στο άρθρο 14 του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 659/1999».

37. Όσον αφορά στη νομική βάση της ανάκτησης μίας παράνομης ενίσχυσης, το άρθρο 108 παρ. 3 ΣΛΕΕ επιβάλλει στις εθνικές αρχές την ανάκτηση με δική τους πρωτοβουλία των ενισχύσεων που έχουν χορηγήσει, με βάση το άρθρο 14 του Κανονισμού 659/1999. Και τούτο, ανεξαρτήτως εάν οι ενισχύσεις συγχρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία, αφού με την προεκτεθείσα διάταξη του άρθρου 7 παρ. 3 του Κανονισμού

448/2001 προβλέπεται και ρητώς η υποχρέωση αυτή. Επιπλέον, στην περίπτωση που έχει εφαρμογή ο Κανονισμός 2988/1995, το άρθρο 4 παρ. 1 αυτού επιβάλλει την ίδια υποχρέωση, υπό τη μορφή της ανάκτησης του αδικαιολόγητου πλεονεκτήματος (βλ. σκ. 15 του παρόντος, απόφ. ΔΕΕ της 5.3.2019, C-349/17, Eesti Pagar AS, σκ. 94), όπως άλλωστε και οι διατάξεις των άρθρων 38 και 39 του Κανονισμού 1260/1999 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Κανονισμού 448/2001 για την επιβολή των αναγκάων δημοσιονομικών διορθώσεων από τα κράτη μέλη (βλ. σκ. 25 και 27 του παρόντος).

Εθνικές ρυθμίσεις για τα συγχρηματοδοτούμενα επιχειρησιακά προγράμματα και τις κρατικές ενισχύσεις στον τομέα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων

38. Στο πλαίσιο εφαρμογής των διεπόμενων από τον Κανονισμό 1260/1999 επιχειρησιακών προγραμμάτων του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) 2000-2006, στο οποίο περιελήφθησαν και δράσεις κρατικών ενισχύσεων, μεταξύ άλλων και στους τομείς του τουρισμού και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, που εντάσσονται στο καθεστώς του Κανονισμού 70/2001, εκδόθηκε ο ν. 3016/2002 «Για την εταιρική διακυβέρνηση, θέματα μισθολογίου και άλλες διατάξεις» (Α' 110). Με τον νόμο αυτόν θεσπίστηκαν οι αναγκαίες εξουσιοδοτικές διατάξεις για την έκδοση κανονιστικών διοικητικών πράξεων ως προς τους όρους υπαγωγής των ενισχύσεων στα αντίστοιχα επιχειρησιακά προγράμματα υπό όρους συμβατότητας προς το ενωσιακό και το εθνικό δίκαιο ανά τομέα, τις αρχές της ίσης μεταχείρισης, του υγιούς ανταγωνισμού και της διαφάνειας (βλ. σχετικώς την αιτιολογική έκθεση του οικείου νόμου).

39. Ειδικότερα, σε εκτέλεση της εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 35 του ν. 3016/2002, εκδόθηκε κατά πρώτον η Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) 179846/Ε.Υ.Σ.2830/5.6.2002 (Β' 999), με την οποία κατ' επίκληση, μεταξύ άλλων, των διατάξεων (α) του Κανονισμού 1260/1999 και (β) του Κανονισμού 70/2001, εγκρίθηκε η διάθεση πιστώσεων από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων για την εφαρμογή των δράσεων κρατικών ενισχύσεων στο πλαίσιο των (13) Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΚΠΣ 2000-2006 και ο ορισμός των ποσών, ποσοστών και ειδών των ενισχύσεων, όπως προβλέπονται στις επιμέρους διατάξεις αυτής.

40. Εν συνεχεία, και επίσης σε εκτέλεση της ως άνω εξουσιοδοτικής διάταξης του άρθρου 35 του ν. 3016/2002 και κατ' επίκληση των ιδίων Κανονισμών, εκδόθηκε η ΚΥΑ 192249/ΕΥΣ 4057/19.8.2002 «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν την εφαρμογή δράσεων των κρατικών ενισχύσεων στους τομείς της μεταποίησης και του τουρισμού στο πλαίσιο των δεκατριών (13) Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του Κ.Π.Σ.

2000-2006 σύμφωνα με το άρθρο 35 του Ν. 3016/2002 (...)» (Β' 1079). Στην απόφαση αυτή ορίστηκαν, πλην άλλων, τα ακόλουθα: (i) Στο άρθρο 1, υπό τον τίτλο «Γεωγραφικές Ενότητες»: «Για τις ανάγκες της παρούσας, η Ελληνική Επικράτεια υποδιαιρείται σε τρεις γεωγραφικές ενότητες, όπως ορίζονται στην υπ' αριθμ. 179846/Ε.Υ.Σ.2830/26.6.2002 υπουργική απόφαση και οι οποίες είναι οι εξής: (...) -Γεωγραφική Ενότητα 3 (Γ.Ε. 3): Περιφέρειες (...) Δυτικής Μακεδονίας (...)». (ii) Στο άρθρο 2, υπό τον τίτλο «Κατηγορίες ενισχύσεων»: «1. Οι παρεχόμενες ενισχύσεις αφορούν τις ακόλουθες θεματικές ενότητες όπως αυτές ορίζονται στην υπ' αριθμ. 179846/Ε.Υ.Σ.2830/26.6.2002 υπουργική απόφαση και είναι οι εξής: (...) β) θεματική ενότητα "Τουρισμός": αφορά την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των τουριστικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ)». (iii) Στο άρθρο 3, υπό τον τίτλο «Επιλέξιμες δαπάνες», όπως η παράγραφος 3 αυτού προστέθηκε με την Υπουργική Απόφαση (ΥΑ) 9216/ΕΥΣ 916/12.2-18.2.2004 (Β' 351): «1. (...) 3. Στις επιλέξιμες δαπάνες δεν περιλαμβάνεται η ανέγερση, επέκταση και εκσυγχρονισμός κτιρίων επί οικοπέδου/ακινήτου που δεν ανήκει κατά πλήρη κυριότητα στον δυνητικό δικαιούχο της ενίσχυσης. Κατ' εξαίρεση περιλαμβάνονται στις επιλέξιμες δαπάνες η ανέγερση, επέκταση και εκσυγχρονισμός κτιρίων, εφόσον υπάρχει παραχώρηση χρήσης ή μίσθωση ή νόμιμη σύσταση επικαρπίας επί του ακινήτου για χρονικό διάστημα τουλάχιστον (10) ετών, έχει μεταγραφεί για την περίπτωση παραχώρησης και ο παραχωρησιούχος/εκμισθωτής έχει ρητώς παραιτηθεί από το δικαίωμα ιδιόχρησης». (iv) Στο άρθρο 4, υπό τον τίτλο «Δυνητικοί Δικαιούχοι»: «1. (...) 2. Δυνητικοί δικαιούχοι των παραπάνω κατηγοριών ενισχύσεων στη θεματική ενότητα "Τουρισμός" είναι οι υφιστάμενες τουριστικές ΜΜΕ, που βρίσκονται εγκατεστημένες στην Ελληνική επικράτεια και ανήκουν στις κατηγορίες του πίνακα 4Β1 και 4Β2 του παραρτήματος IV». (v) Στο άρθρο 5, υπό τον τίτλο «Γενικές και ειδικές προϋποθέσεις συμμετοχής των δυνητικών δικαιούχων των ενισχύσεων»: «1. Τα γενικά κριτήρια βάσει των οποίων καθορίζονται οι προϋποθέσεις συμμετοχής των δυνητικών δικαιούχων των ενισχύσεων ανά Γεωγραφική Ενότητα είναι: α) Όσον αφορά υφιστάμενες επιχειρήσεις: -Το μέγεθος των ΜΜΕ, με βάση τον αριθμό των απασχολούμενων και τον κύκλο εργασιών τους. -Η ανεξαρτησία των ΜΜΕ. (...)». (vi) Στο άρθρο 8, υπό τον τίτλο «Διαδικασία προκηρύξεων και ενημέρωσης των δικαιούχων των ενισχύσεων», όπως η παρ. 1 αυτού ισχύει μετά την τροποποίησή της με την ΥΑ 206880/ΕΥΣ/5067/23.10.2002 (Β' 1463): «1. Η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος που απευθύνεται στους δυνητικούς δικαιούχους των ενισχύσεων εγκρίνεται με απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών και Ανάπτυξης και περιλαμβάνει ιδίως (...) τις γενικές και ειδικές προϋποθέσεις και όρους συμμετοχής και τα δικαιολογητικά, τους γενικούς και ειδικούς όρους υποβολής των προτάσεων των δυνητικών δικαιούχων, τα κριτήρια αξιολόγησης των προτάσεων των δυνητικών δικαιούχων των ενισχύσεων και τον τρόπο εφαρμογής τους (...) τυχόν

όρους για τις θέσεις απασχόλησης" (...)). (vii) Στο άρθρο 9, υπό τον τίτλο «Περιεχόμενο πρότασης δυνητικού δικαιούχου ενίσχυσης και διαδικασία υποβολής της»: «1. Κάθε πρόταση δυνητικού δικαιούχου ενίσχυσης (...) περιλαμβάνει: (α) την αίτηση, (β) το συμπληρωμένο Ερωτηματολόγιο που αφορά τις προϋποθέσεις συμμετοχής (...)». (viii) Στο άρθρο 10, υπό τον τίτλο «Διαδικασία αξιολόγησης των δυνητικών δικαιούχων των ενισχύσεων και των προτάσεών τους»: «1. Κάθε πρόταση δυνητικού δικαιούχου ενίσχυσης αξιολογείται από τα αρμόδια όργανα με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης, τους δείκτες και τη βαθμολογία των δεικτών ανά θεματική ενότητα σύμφωνα με την προκήρυξη των δράσεων για τις ΜΜΕ του άρθρου 8 της παρούσας. (...)». (ix) Στο άρθρο 11, υπό τον τίτλο «Όργανα και διαδικασία έγκρισης υπαγωγής των επενδύσεων»: «1. (...) 2. Ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας εκδίδει απόφαση για την υπαγωγή ή μη των επενδυτικών προτάσεων στις δράσεις των κρατικών ενισχύσεων για τις ΜΜΕ στο πλαίσιο του Π.Ε.Π.». (x) Στο άρθρο 12, υπό τον τίτλο «Απόφαση περί υπαγωγής των επενδυτικών προτάσεων», όπως αυτό ισχύει μετά την τροποποίησή του με τις διατάξεις της ΥΑ 206880/ΕΥΣ/5067/23.10.2002 (Β' 1463): «1. Η απόφαση περί υπαγωγής της επενδυτικής πρότασης που εκδίδεται από τον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας περιλαμβάνει: i) Τον δικαιούχο της ενίσχυσης, τη μετοχική/εταιρική σύνθεση του δικαιούχου της ενίσχυσης, την περιγραφή και ανάλυση του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου της επένδυσης (...) τυχόν όρους για τις θέσεις απασχόλησης (...) τις γενικές και ειδικές υποχρεώσεις του δικαιούχου της ενίσχυσης, τις προϋποθέσεις, τους όρους και τους περιορισμούς για την χορήγηση της ενίσχυσης (...) ii) Τη διαδικασία πιστοποίησης και ελέγχου, τους όρους καταβολής της δημόσιας επιχορήγησης από το φορέα υποστήριξης στον δικαιούχο της ενίσχυσης, καθώς και τις υποχρεώσεις ανταπόκρισης του δικαιούχου της ενίσχυσης στους ελέγχους που πρόκειται να διεξαχθούν (...)». (xi) Στο άρθρο 13, υπό τον τίτλο «Όργανα και διαδικασία έγκρισης αιτήματος τροποποίησης της απόφασης υπαγωγής της επενδυτικής πρότασης»: «1. (...) 4. α) Η πραγματοποίηση πράξεων μεταβίβασης μετοχών ή εταιρικών μεριδίων δικαιούχου της ενίσχυσης για ποσοστό ίσο ή μικρότερο του 49% σε σχέση με την μετοχική σύνθεση που αναφέρεται στην απόφαση υπαγωγής είναι ελεύθερη, ενώ για ποσοστό μεγαλύτερο αυτού απαιτείται η προηγούμενη έγκριση με σχετική απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας. Για το σκοπό αυτό: (i) (...) υποβάλλεται αίτηση από τον δικαιούχο της ενίσχυσης (...) συνοδευόμενη από τα στοιχεία αυτών που μεταβιβάζουν και αυτών που αποδέχονται την μεταβίβαση των μετοχών ή των εταιρικών μεριδίων, καθώς και υπεύθυνες δηλώσεις για την πρόθεση σύναψης της σχετικής δικαιοπραξίας. (...) Σε περίπτωση μη τήρησης των ανωτέρω προϋποθέσεων, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας ορίζεται η επιστροφή ή μείωση του 20% της εγκριθείσας δημόσιας επιχορήγησης. (...)». (xii) Στο άρθρο 14, υπό τον τίτλο «Όργανα και διαδικασίες παρακολούθησης, πιστοποίησης,

ελέγχου και ολοκλήρωσης των επενδύσεων και καταβολής της δημόσιας επιχορήγησης»: «1. Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία ελέγχου και πιστοποίησης των υπαγομένων επενδύσεων και των επιλέξιμων δαπανών τους καθώς και την παρακολούθηση της ολοκλήρωσης των επενδύσεων, οι φορείς υποστήριξης ελέγχουν και πιστοποιούν την πορεία εκτέλεσης του φυσικού και οικονομικού αντικειμένου του έργου του δικαιούχου της ενίσχυσης, όπως περιγράφεται στην απόφαση υπαγωγής, υποβάλλοντας τα στοιχεία και τις εκθέσεις που προσδιορίζονται στο παρόν άρθρο. (...) 2. Μετά την υποβολή τελικής έκθεσης ελέγχου από τον φορέα υποστήριξης στην αρμόδια Περιφέρεια, ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας προβαίνει στην έκδοση απόφασης με την οποία: -Εγκρίνεται η ολοκλήρωση της επένδυσης ή ανακαλείται η απόφαση υπαγωγής και -Ορίζεται το τελικό καταβλητέο ποσό της δημόσιας επιχορήγησης (...)». (xiii) Στο άρθρο 18, υπό τον τίτλο «Ειδικές υποχρεώσεις-κυρώσεις», όπως αυτό ισχύει μετά την τροποποίησή του με την ΥΑ 9216/ΕΥΣ 916/12.2-18.2.2004 (Β' 351): «1. (...) 3. Ο δικαιούχος της ενίσχυσης υποχρεούται στην τήρηση των όρων της απόφασης υπαγωγής όπως αυτή τροποποιείται με βάση τα οριζόμενα στο άρθρο 12 της παρούσας. Σε περίπτωση μη τήρησης των όρων της απόφασης υπαγωγής, ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας εκδίδει απόφαση ανάκλησης υπαγωγής και μερικής ή ολικής επιστροφής των ποσών της δημόσιας επιχορήγησης. (...) 4. Επίσης δεσμεύεται να λειτουργεί και να μη μεταβάλλει τη χρήση της ενισχυόμενης επένδυσης τουλάχιστον για χρονικό διάστημα πέντε (5) ετών μετά την ολοκλήρωση της ενισχυόμενης επένδυσης. Σε περίπτωση που ο δικαιούχος της ενίσχυσης κατά τη διάρκεια της πενταετίας (5ετίας) μετά την ολοκλήρωση της ενισχυόμενης επένδυσης, παύσει τη λειτουργία του ή εγκατασταθεί σε άλλη Περιφέρεια ή γεωγραφική ενότητα, ή μεταβάλλει τη χρήση της ενισχυόμενης επένδυσης, υποχρεούται σε αναλογική επιστροφή του ποσού της δημόσιας επιχορήγησης. 5. Απαγορεύεται η μεταβίβαση παγίων περιουσιακών στοιχείων της επένδυσης που έχουν επιχορηγηθεί, εκτός αν αυτά τα στοιχεία έχουν αντικατασταθεί από άλλα τουλάχιστον ισοδύναμου αποτελέσματος. Η απαγόρευση αυτή ισχύει μέχρι τη συμπλήρωση της πενταετίας (5ετίας) από την ημερομηνία ολοκλήρωσης της επένδυσης, άλλως επιβάλλεται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας η ολική ή μερική ανάκληση της απόφασης υπαγωγής και η επιστροφή της καταβληθείσας δημόσιας επιχορήγησης. 6. Απαγορεύεται η εκμίσθωση πάγιων περιουσιακών στοιχείων της επένδυσης μέχρι τη συμπλήρωση της πενταετίας (5ετίας) από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης, εκτός της περίπτωσης κατά την οποία εκμισθώνεται το σύνολο της παραγωγικής επιχειρηματικής μονάδας. 7. α) Από την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης ολοκλήρωσης της επένδυσης και για χρονικό διάστημα τριών (3) ετών, ο δικαιούχος της ενίσχυσης έχει την υποχρέωση να διατηρεί τον αριθμό των δημιουργημένων νέων θέσεων απασχόλησης, παράλληλα με τις

υφιστάμενες θέσεις απασχόλησης σύμφωνα με τις οποίες έγινε ο υπολογισμός των δημιουργούμενων νέων θέσεων απασχόλησης, όπως αναφέρεται στην εγκεκριμένη επενδυτική πρόταση και ορίζεται στην εκδοθείσα απόφαση υπαγωγής. β) Σε περίπτωση που διαπιστωθεί μείωση του αριθμού των δημιουργημένων νέων θέσεων απασχόλησης, επιβάλλεται η αναλογική μείωση ή επιστροφή της δημόσιας επιχορήγησης με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας. (...)».

Εθνική νομοθεσία για τη διαδοχή υποχρεώσεων επί μεταβιβάσεως επιχειρήσεων

41. Στο άρθρο 477 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) ορίζεται: «Αν κάποιος με σύμβαση που συνάπτει με το δανειστή υποσχεθεί την εκπλήρωση ξένου χρέους, ο οφειλέτης δεν απαλλάσσεται αλλά παράγεται πρόσθετη ενοχή αυτού που υποσχέθηκε, εφόσον δεν προκύπτει σαφώς το αντίθετο». Στο άρθρο 479 του ίδιου Κώδικα ορίζεται: «Αν με σύμβαση μεταβιβάστηκε περιουσία ή επιχείρηση, αυτός που αποκτά ευθύνεται απέναντι στο δανειστή έως την αξία των μεταβιβαζόμενων στοιχείων για τα χρέη που ανήκουν στην περιουσία ή στην επιχείρηση. Η ευθύνη αυτού που μεταβιβάζει εξακολουθεί να υπάρχει. Αντίθετη συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων που βλάπτει τους δανειστές είναι άκυρη απέναντί τους».

42. Με τις προεκτεθείσες διατάξεις του άρθρου 479 ΑΚ καθιερώνεται αναγκαστική εκ του νόμου σωρευτική αναδοχή των χρεών με την έννοια του άρθρου 477 του ΑΚ και δημιουργείται έτσι παθητική εις ολόκληρον ενοχή μεταξύ του μεταβιβάζοντος και του αποκτώντος, από αυτούς δε τους δύο ο μεν πρώτος ευθύνεται απεριόριστα, ο δε δεύτερος περιορισμένα, συγκεκριμένα δε μέχρι την αξία των μεταβιβαζόμενων κατά τον χρόνο της μεταβίβασης (βλ. ΑΠ 708/2020, 1428/2019, 1146/2014, 451/2012, ΣτΕ 620/2019).

43. Περαιτέρω, ως «επιχείρηση» κατά την έννοια του άρθρου 479 ΑΚ νοείται εκείνο το αντικείμενο δικαίου, που αποτελεί σύνολο ποικίλων ανομοιογενών στοιχείων, πραγμάτων (κινητών και ακινήτων), δικαιωμάτων, άυλων αγαθών (εμπορική επωνυμία, σήμα, διακριτικά γνωρίσματα), πραγματικών καταστάσεων και σχέσεων προς την αγορά, στην οποία δραστηριοποιείται (πελατεία, φήμη, θέση καταστήματος, αναπτυξιακές προοπτικές και ελπίδες), το οποίο σύνολο τελεί υπό οικονομική οργάνωση και ενότητα που ανήκει σε ορισμένο φορέα.

44. Εξ άλλου, με τις διατάξεις του άρθρου 479 του Αστικού Κώδικα επεκτείνεται απλώς ο υφιστάμενος κατά τη μεταβίβαση ενοχικός δεσμός και στο πρόσωπο του αποκτώντος την περιουσία ή επιχείρηση, ο οποίος καθίσταται πρόσθετος οφειλέτης του ιδίου χρέους που περιέρχεται σ' αυτόν

στην κατάσταση που βρισκόταν κατά τον χρόνο της μεταβίβασης, χωρίς να μεταβάλλεται η φύση και το περιεχόμενο τούτου εκ του ότι, μετά τη μεταβίβαση, η ενοχή κάθε συνοφειλέτη είναι αυτοτελής ως προς την ύπαρξη και εξέλιξή της (βλ. ΑΠ 161/2010, 776/2003). Ως χρέη της περιουσίας ή της επιχείρησης που μεταβιβάστηκε, νοούνται οποιασδήποτε φύσεως, είτε εκ του νόμου, είτε από σύμβαση είτε από αδικοπραξία, εκτός των προσωποπαγών, αρκεί ο γενεσιουργός αυτών νομικός λόγος να υπήρχε κατά τον χρόνο της μεταβίβασης, με την έννοια δε αυτή περιλαμβάνονται και εκείνα που, κατά τον χρόνο της μεταβιβαστικής σύμβασης, τελούν υπό προθεσμία ή αίρεση (βλ. ΑΠ 462/2020, 1228/2014). Για την ευθύνη του αποκτώντος δεν απαιτείται να γνώριζε αυτός την ύπαρξη των χρεών, κατά τον χρόνο της μεταβίβασης, ούτε επίσης απαιτείται αυτά να είχαν αναγνωρισθεί δικαστικώς σε δίκη μεταξύ του μεταβιβάζοντος οφειλέτη και του δανειστή μέχρι του χρόνου της μεταβίβασης (βλ. ΑΠ 409/2020, 969/2019).

45. Με την επιφύλαξη δε ρητής αντίθετης διάταξης νόμου (βλ. ΣτΕ 2621/2019, 1028/2013, 884/2011), οι διατάξεις του άρθρου 479 ΑΚ εφαρμόζονται και επί δημοσίου δικαίου ενοχών και οφειλών (πλην των προσωποπαγών) τις οποίες έχει ο μεταβιβάσας την περιουσία ή επιχείρηση σε τρίτον έναντι του Δημοσίου και οι οποίες προέρχονται από τη μεταβιβαζόμενη επιχείρηση (βλ. ΣτΕ 620/2019, 3258/2009, 3258/2006).

46. Εξ άλλου, σε ό,τι αφορά ειδικώς τις εργασιακές σχέσεις σε περίπτωση μεταβίβασης επιχείρησης, εφαρμόζεται το π.δ. 178/2002 «Μέτρα σχετικά με την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβίβασης επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων, σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 98/50/ΕΚ του Συμβουλίου» (Α' 162), με το οποίο η εθνική έννομη τάξη ενσωμάτωσε την τελευταία αυτή Οδηγία που είχε τροποποιήσει την Οδηγία 77/187/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14.2.1977 και που αμφότερες έχουν από 11.4.2001 κωδικοποιηθεί στην Οδηγία 2001/23. Οι Οδηγίες αυτές αποσκοπούν στη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση αλλαγής του επιχειρηματικού φορέα παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να παραμείνουν στην υπηρεσία του νέου εργοδότη υπό τους αυτούς όρους που είχαν συμφωνηθεί με τον μεταβιβάζοντα.

47. Συγκεκριμένα, από τις διατάξεις των άρθρων 1, 2 παρ. 1 περ. α και β, 3 παρ. 1 και 4 παρ. 1 και 2 του π.δ/τος 178/2002 συνάγεται ότι μεταβίβαση επιχείρησης ή εκμετάλλευσης ή τμήματος αυτών, αποτελεί η κάθε είδους ανάληψη και συνέχιση της επιχειρηματικής δραστηριότητας από τρίτον, εφόσον δεν μεταβάλλεται η ταυτότητα της επιχείρησης ή εκμετάλλευσης (βλ. απόφ. ΔΕΕ της 27.2.2020, C-298/18, Grafe και Pohle, σκ. 22). Η μεταβολή του προσώπου του εργοδότη, στην περίπτωση αυτή

συνεπάγεται, ανεξάρτητα από τη νομική αιτία και τη μορφή της μεταβίβασης, αυτοδίκαιη υποκατάσταση του νέου εργοδότη στις υφιστάμενες εργασιακές σχέσεις και απαλλαγή του προηγούμενου εργοδότη για το μετά τη μεταβολή χρονικό διάστημα. Ο τελευταίος, ωστόσο, και μετά τη μεταβίβαση, ευθύνεται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με τον νέο εργοδότη, για τις υποχρεώσεις που προέκυψαν από τη σύμβαση ή σχέση εργασίας μέχρι τον χρόνο που αναλαμβάνει ο διάδοχος. Το αποτέλεσμα αυτό επέρχεται ανεξάρτητα από οποιαδήποτε συναίνεση των εργαζομένων (βλ. ΑΠ 997/2018, 1319/2015, 525/2013). Με τις διατάξεις αυτές καθιερώνεται, δηλαδή, «πλάσμα δικαίου», με το οποίο, ουσιαστικά, ο νέος εργοδότης ταυτίζεται με τον προηγούμενο, ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, η δε εργασιακή σύμβαση του μισθωτού θεωρείται ως μία και αδιαίρετη (βλ. ΑΠ 995/2017), διασπώντας την κατά το άρθρο 479 ΑΚ αρχή της περιορισμένης ευθύνης του αποκτώντος την επιχείρηση και καθιερώνει και για αυτόν απεριόριστη ευθύνη έναντι των μεταφερόμενων μισθωτών (βλ. ΑΠ 1302, 575/2019, 1147/2017). Επομένως, ο νέος εργοδότης υπεισέρχεται σε όλες τις υποχρεώσεις, που απορρέουν από τις προϋφιστάμενες εργασιακές σχέσεις, χωρίς αυτές και τα εν γένει δικαιώματα των μισθωτών να επηρεάζονται από τη μεταβίβαση [βλ. αποφ. ΔΕΕ της 9.9.2020, ΕΜ (C-674/18) και FL (C-675/18), σκ. 52)].